

**Státní závěrečné zkoušky pro navazující studijní program
Učitelství českého jazyka pro 2. stupeň základní školy a střední školy
(maior i minor)**

Výukové situace platné pro studenty, kteří zahájili studium v akademickém roce 2021/2022 (a ak. r. následujících) **platné od 1. října 2023**

Všude, kde je to možné, uchazeč aplikuje integrovaný pohled na výuku českého jazyka a literatury.

Studenti si smějí (není to povinnost) ke zkoušce přinést portfolio s výchozími texty pro modelování alternativních výukových situací, příp. s dalšími výchozími materiály (herní atributy, nevyplněné pracovní listy apod.), na nichž mohou alternativní situace a postupy demonstrovat. Portfolio nesmí obsahovat žádné poznámky, které by vedly k řešení úlohy a které by se jakkoliv týkaly zadané otázky, a mohly by proto být vyhodnoceny jako nápověda, a to jak z didaktického, tak z oborového hlediska.

Pokud chtějí studenti jev demonstrovat pomocí PPT prezentace, ukázek komunikátů z elektronických médií, audionahrávky, videoprojekce apod., budou mít komunikáty přepsané a jednotlivé slidy vytištěné. Z organizačních důvodů (rušení ostatních uchazečů) není možné během zkoušky zprovoznit jakoukoliv didaktickou techniku.

Vzhledem k organizaci SZZ je třeba, aby bylo portfolio uspořádáno v kroužkovém pořadači osazeném jednoduše otevíratelnou mechanikou, a to tak, že jednotlivé materiály budou očíslovány vzestupně dle pořadí otázek v zadání. Materiály je možno vsadit do zakládacích plastových obalů, ale pouze je-li to nutné vzhledem k povaze materiálu.

Po vylosování otázky (v případě některých otázek i variantu podotázky, u ot. č. 64 variantu OMJ či SVP) uchazeč předloží výchozí materiál komisi ke kontrole. Pokud komise potvrdí nezávadnost materiálu, smí jej uchazeč použít při přípravě. Pokud komise shledá závadnost materiálu (např. úmyslné vepsání poznámek či indicie vedoucí k řešení), může to být důvodem k ukončení zkoušky.

Praha 27. září 2023

1. (A) Klasifikace hlásek

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák spisovně vyslovuje česká a běžně užívaná cizí slova*

Učivo: *zvuková podoba jazyka – zásady spisovné výslovnosti, modulace souvislé řeči (přízvuk slovní a větný), intonace, členění souvislé řeči (pauzy, frázování)*

Situace: 6. ročník ZŠ, téma poučení o zvukové stránce jazyka

U: Tak, Pepčo, jedeme, vezmi si další cvičení. Co tam máme dělat?

Ž 1: Máme se rozhodnout, ve které větě je slovo, ve kterém je dvojhláska.

U: Tak, dobře. Šup, vezmi si první větu.

Ž 2: *Náš spolužák vyhrál recitační soutěž.* Hmm... No... Asi slovo *soutěž*. To bude asi dvojhláska.

U: Výborně. Další. Marku.

Ž 3: *Roucho je staré označení pro šaty nebo oděv.* Tak tam bude to slovo *roucho*.

U: Ano.

Ž 4: Paní učitelko, proč je to slovo *roucho*? Dyt' já to můžu přece normálně říct jako *ro-* a *-ucho*.

U: No, to sice ano, ale jak to, děti, vlastně je s těmi dvojhláskami? Co jsme si večera říkali?

Otázky/úkoly:

- 1) Komentujte odbornost a didaktickou vhodnost poslední repliky učitelky a navrhněte vhodnější formulaci.**
- 2) Komentujte odborně podstatu dvojhlásky v češtině.**
- 3) Zamyslete se nad opodstatněním učiva o klasifikaci hlásek v kurikulu ZŠ.**
- 4) Vytkněte základní prohřešky ve výslovnosti samohlásek v běžně mluvené češtině, které budete sledovat u žáků. Navrhněte způsob nápravy.**

2. (A) Morfonologické alternace

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci; v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ, téma deklinační vzory

U: Radku, přečti zadání dalšího cvičení.

Ž 1: *Skloňujte slova v závorce. Větu přečtěte.*

U: Díky, Radku. Vezmi si první větu.

Ž 1 (čte): *Nezapomeň koupit jedno balení (vejce, mn. č.) _____*. Nóó, tak tam bude... já nevim. Tak asi *Nezapomeň koupit jedno balení vajcí*.

U: Co ostatní? Souhlasíte?

ŽŽ: Jo.

U: Radku, máš to špatně. Tohle je špatný tvar slova. Zkus to znovu.

Ž 1: Já nevim.

U: Jano, zkus to ty.

Ž 2: *Nezapomeň koupit jedno balení vajec*.

U: Výborně. Pepo, další větu.

Ž 1: *Stáli jsme na (mráz, č. j.) _____*. To bude... hmm... *Stáli jsme na mraze?*

U: Ano. Výborně. Další, Honzo!

Ž 3: Ale paní učitelko, my doma říkáme, že jsme třeba stáli *na mrazu*, ne *na mraze*. Co je teda správně?

Otázky/úkoly:

1) Komentujte odbornost a didaktickou vhodnost reakcí učitelky a navrhněte vhodnější formulaci.

2) Posuďte oprávněnost zařazení učiva o morfonologických alternacích do kurikula ZŠ. K čemu je důležité?

3) Které typy morfonologických alternací se v textu vyskytují? Které další alternace pokládáte za vhodné představit žákům ZŠ? Odůvodněte na základě komplexní odborné znalosti problematiky.

4) Na základě svých znalostí historické mluvnice odůvodněte, která hlásková změna vedla k rozdílnosti kořenových alomorfů v současných tvarech nominativu a genitivu prvního příkladu řešeného v ukázce.

3. (A) Záznam hlásky písmem

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *lexikální, morfologický a syntaktický pravopis v návaznosti na poznatky z 1. stupně ZŠ*

Situace: 7. ročník ZŠ, téma procvičování pravopisu

U: Honzo, a teď pravopis, vezmi si další příklad.

Ž 1: *Starobylý hra ___*. Hrad. Píšeme *-d-*.

U: Výborně. Proč?

Ž 1: No... protože... (*ticho*) No protože si můžu říct *hradní*.

U: Ano, výborně. Napadne vás ještě nějaké slovíčko, které by se chovalo podobně?

Ž 2: *Let – letní*.

U: To sice jo, ale já jsem chtěla tu dvojici.

Ž 2: Dyt' jsem ji řek. *Let – letní*.

U: No, jakou dvojici mám na mysli? Honem. Vždyť jsme to včera probírali.

Ž 3: *Led a let?*

U: No jasně. Výborně.

Ž 2 (*šeptem ke spolužákovi*): Cože? Já tomu nerozumím. Jak jako dvojici?

U: Ticho vzadu. Pokud máš dotaz, přihlas se. Marku, prosím tě, další spojení.

Ž 4: *___práva domu*. No, tak tam bude *z-*.

U: Souhlasíte? Co ostatní?

Ž 5: No bude tam. Jako že napsal zprávu domu.

U: No to ale asi bude myšleno jinak, ne?

Ž 5: A jak? Jako nákou esemesku třeba. Nebo já nevím.

Otázky/úkoly:

1) **Komentujte odbornost a didaktickou vhodnost odpovědí učitelky a navrhněte vhodnější formulaci.**

2) **S kterými žákovskými poznatky a dovednostmi v pravopise osvojenými na 1. stupni ZŠ můžete počítat?**

3) **Komentujte vhodnost příkladů pro odůvodnění pravopisu, které předkládali žáci v ukázce.**

4) **Jaké teoretické znalosti o českém pravopisu (podle RVP) by měl mít absolvent ZŠ?**

4. (A) Zvuková podoba spisovné češtiny

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *zvuková podoba jazyka – zásady spisovné výslovnosti, rozvrstvení národního jazyka*

1) V následujících textech detekujte problematické pasáže, v nichž lze očekávat odchylku od výslovnostní normy. Typ odchylky kategorizujte.

Vzpomínáš, jak jsme z okna viděli, že to je opravdu podzimní počasí a bude čas vzít si deštník?

Protože měly děti prázdniny, vypravili jsme se s rodinou na krátký výlet z Ondřejova do Prahy. Tenkrát jsme se rozhodli, že půjdeme k Vltavě.

2) Navrhněte, jak motivovat a dovést žáky k osvojení ortoepické podoby jazyka.

3) Charakterizujte situace, v nichž je žádoucí promluva respektující výslovnostní normu.

4) Komentujte postavení spisovnosti na úrovni zvukové v učebnicích českého jazyka.

5. (A) Zvuková stránka jazyka

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák se dorozumívá kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci; spisovně vyslovuje česká a běžně užívaná cizí slova*

Učivo: *mluvený projev – zásady dorozumívání (komunikační normy, základní mluvené žánry podle komunikační situace), zásady kultivovaného projevu (technika mluveného projevu), zvuková podoba jazyka – zásady spisovné výslovnosti, modulace souvislé řeči (přízvuk slovní a větný), intonace, členění souvislé řeči (pauzy, frázování)*

Situace: 9. ročník, dialog na začátku první vyučovací hodiny

U: Petro, všimla jsem si, jak jsi líčila Karolíně, jak ti málem ujela tramvaj a že jsi málem přišla pozdě.

Ž: No já jsem vlastně přišla pozdě.

U: A omluvila ses paní učitelce?

Ž: Jo, ale já jsem přišla pozdějc jen o chvílku.

U: No, to teď je jedno, mohla bys nám předvést, jak ses jí omlouvala?

Ž: Paní učitelko, prosím vás, promiňte, že jsem přišla pozdě, ujela mi tramvaj... (s pečlivou výslovností).

Ž 2: No ale takle si to neřekla, žejo...

Ž: Ale jo jo...

Ž 2: Ale ne ne...

U: Tak jak to řekla?

Ž 2: Řekla si: Pančelkosimvás promiňte že semřšla pozdě, uela mi tramvaj (rychle). A děsně si mlela a nemohla si popadnout dech.

U: To je jasné, když dobíhala... A proč jsi to teď řekla jinak?

Ž: Protože teď už nejsem udýchaná...

U: Aha, to je docela důležitá okolnost... A raději jsi to tedy řekla pomaleji. Myslíš, že je to lepší, mluvit pomaleji?

Ž: No asi jo...

U: A proč?

Ž: No asi abyste to stíhali...

U: Ale když jsi to vyprávěla Karolíně, tak jsi mluvila taky dost rychle. Karolína to stíhá?

Ž: Jo...

U: A my ne?

Ž: No vás je víc, takže někdo možná ne...

Otázky/úkoly:

- 1) Který útvar národního jazyka je užit v promluvě žákyň a jaký postoj má k jeho užívání, podle vašeho názoru, učitel zaujmout? Charakterizujte jej z ortoepického hlediska.**
- 2) Uved'te alespoň 5 pravidel ortoepie češtiny a pojmenujte nedostatky, jichž se dopustila žákyň v ukázce.**
- 3) Které faktory obecně ovlivňují podobu mluveného projevu? Uved'te vnější i vnitřní faktory spojené s mluvčím, adresátem i s komunikační situací.**
- 4) Jakou roli mezi různými faktory ovlivňujícími vnímání projevu hraje artikulace?**

6. (A) Frazeologie

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

Žáci pracují s publicistickým textem.

Ž 1 (čte): Pomyslnou třešničkou na dortu sobotního zápasu pak byla závěrečná branka libereckého útočníka.

U: Tady můžete vidět příklad frazému, o frazeologii jsme mluvili minule. Kdo ho už našel?

Ž 1 (váhá): Třešnička na dortu?

U: Ano. A proč to ten autor použil, co myslíte?

Ž 1: Aby to nebylo tak nudný?

U: Taky. Frazém je hlavně jako ozvláštňení toho textu. Kdo dokáže uvést další příklady frazémů?

Ž 2: No, když třeba někdo dobře slyší, říká se, že slyší trávu růst.

U: Velmi správně.

Ž 3: Třeba ty si blbá jako štoudev. Co je to vlastně štoudev?

Otázky/úkoly:

1) **Posud'te odbornou správnost učitelova vysvětlení podstaty frazému. Porovnejte lingvistické a didaktické pojetí frazémů.**

2) **Komentujte závěrečnou repliku výukové situace. Jak by mohl učitel žákovu reakci**

3) **V které oblasti veřejného života se můžete setkat s aktualizací frazémů? Doložte příklady z možných oblastí zájmu žáka 7. roč. ZŠ.**

4) **Na které poznatky a dovednosti žáků z 1. st. ZŠ může učitel navazovat v oblasti frazeologie?**

7. (A) Metafora

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémách*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 9. ročník ZŠ

V rámci přípravy na vydání prvního čísla školního časopisu čtou žáci různé typy publicistických textů.

Ž (čte): Pomyslnou třešničkou na dortu sobotního zápasu pak byla závěrečná branka libereckého útočníka.

U: Tady můžete vidět příklad metafory, o které jsme mluvili minulý týden. Kdo ji už našel?

Ž (váhá): Třešnička na dortu?

U: Ano. A proč to ten autor použil, co myslíte?

Ž: Aby to nebylo tak nudný?

U: Taky. Metafora je hlavně jako ozvláštnění toho textu. Kde ještě se hlavně setkáte s metaforami?

Ž: V básních. V literatuře.

U: Přesně tak. Až budete psát ty články, taky použijte nějaké metafory. Bude to pak čtivější.

Ž: Cože? Jak mám vymyslet metaforu? Nemám básnický střevo.

U: No vidíte, a to je taky metafora. Napadne vás ještě další metafora, v níž figuruje část lidského těla?

Ž: Otec hlava rodiny, vzít nohy na ramena, oko do duše okno.

Ž: Zoubky jako perličky, oči jako pomněnky.

U: Správně.

Otázky/úkoly:

1) Objasněte různé filologické přístupy k chápání metafory. Posuďte odbornou správnost a úplnost učitelova vysvětlení z hlediska kognitivní lingvistiky a jejího přístupu k metafoře.

2) Navrhněte výukovou alteraci, jež by vedla k naplnění očekávaného výstupu z učení.

3) Navrhněte, jak situaci propojit s objasněním procesu frazeologizace v jazyce. Jak by mohl tento přístup obohatit komunikační výchovu na 2. stupni ZŠ?

4) Navrhněte možnost, jak žákům objasnit vhodnost a přiměřenost užívání frazémů na rozdíl od klišé.

8. (A) Lexikografie

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák samostatně pracuje s Pravidly českého pravopisu, se Slovníkem spisovné češtiny a s dalšími slovníky a příručkami*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Dneska mám pro vás slovník a budeme se v něm učit hledat. Nejprve nechte kolovat po třídě tenhle klobouk a z něj si vylosujte jeden papírek.

(Žáci si předávají klobouk a tahají si z něj papírky.)

U (po dokončení výběru): Teď nechám kolovat slovník a každý si v něm najde své slovo a řekne nám, co znamená.

(Žáci postupně berou do ruky slovník, hledají své slovo, přečtou celé heslo a pošlou slovník dál.)

Otázky/úkoly:

- 1) **Zhodnoťte učitelův didaktický postup při práci se slovníkem a upozorněte na nedostatky takového postupu. Navrhněte expozici učiva o lexikografii podle očekávaného výstupu.**
- 2) **Navrhněte expozici učiva o lexikografii zvlášť pro ZŠ a zvlášť pro SŠ podle očekávaného výstupu.**
- 3) **Rozlište, které typy jazykových slovníků jsou potřebné pro žáky na ZŠ a jak je tento soubor slovníků rozšiřován na škole střední (uvádějte příklady všech typů slovníků). Vždy uvádějte autora/autory, časové zařazení a další charakteristiky slovníků.**
- 4) **Vysvětlete, co je to makrostruktura a mikrostruktura slovníku. Na jakém aktuálním příkladu byste žákům vysvětlili, jak vzniká jednojazyčný výkladový slovník.**

9. (A) Obohacování slovní zásoby – přejímání slov

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 8. ročník ZŠ

Žáci pracují s příkladovými větami, v nichž mají za úkol nahradit česká slova synonymy cizího původu.

U: Všichni už dávno víte, co jsou to synonyma, ale pro jistotu to někdo připomeňte.

Ž 1: Jsou to slova stejného významu.

U: Správně. A protože budete pracovat s přejímkami, vysvětlíte, co to jsou přejímky.

Ž 2: Ty jsou z angličtiny.

U: Přesně tak, přejímky jsou slova, která nejsou původem česká. Říká se jim také internacionalismy. Tak, teď přečtete první větu ve cvičení, které máte na pracovním listu.

Ž 3 (čte): Je to velmi účinný nástroj.

U: Tak, máme nahradit slovo účinný nějakým cizím slovem, které má stejný význam.

Ž 3 (mlčí)

U: Kdo by věděl?

Ž 4 (vykřikne): Efektní!

Otázky/úkoly:

1) Posuďte výukovou situaci z odborného i didaktického hlediska.

2) Zařadte přejímky z cizích jazyků do kontextu obohacování slovní zásoby, nastiňte možnosti adaptace výpůjček, a to s ohledem na věk a vědomosti žáků.

3) Navrhněte výukovou situaci (s využitím vhodně zvolených textů) zaměřenou na obohacování slovní zásoby přejímání cizích slov, v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.

4) Jaký význam má poznání paronymie pro rozvoj komunikačních dovedností žáka? Uvedte na příkladech. Nabídněte nejméně 5 příkladů paronym, která mohou vést motivačně k pobavení žáků.

10. (A) Variety národního jazyka, rozvrstvení slovní zásoby

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *obecné poučení o jazyce – rozvrstvení národního jazyka (spisovné a nespisovné útvary a prostředky)*

Situace: 6. ročník ZŠ

Žáci určují, zda jsou slova ve cvičení spisovná, nebo nespisovná:

U: Další může Lenka.

Ž 1: Naša sósedka. Nespisovné.

U: Dobře. To je nářečí, takže nespisovné.

Ž 2: Kluci vodešli. Vodešli je nespisovné.

U: Správně. A co ti kluci?

Ž 2: To bude asi taky nespisovné.

U: Kluk je slovo hovorové, tedy nespisovné.

Ž 3: Husité používali palcáty. To je nespisovné, protože už se to neužívá.

U: No, tak to úplně není. Je to spisovné. Jdeme dál. A ještě, Báro, co šnek?

Ž 4: Šnek je normální spisovný slovo.

U: Správně.

Otázky/úkoly:

1) **Zhodnoťte učitelův didaktický postup vzhledem k předepsanému očekávanému výstupu z učení. Navrhněte alteraci výukové situace.**

2) **Zhodnoťte odbornou správnost učitelova výkladu a pojednejte o stratifikaci národního jazyka. Zaměřte se na termín „hovorová“ čeština a její různá pojetí v odborné literatuře a v učebnicích pro ZŠ.**

3) **Pojednejte o termínech dialekt/interdialekt a o užití dialektů a interdialektů v komunikaci.**

4) **Uved'te, na základě čeho a jak se formují různé vrstvy slovní zásoby (včetně příkladů vymezeného lexika) a oprávněnost zařazení tohoto učiva do výuky na ZŠ s ohledem na komunikační přístup k výuce a význam pro běžnou jazykovou praxi žáka.**

11. (A) Významové vztahy mezi lexémy

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu*

Učivo: *slovní zásoba, sémantika a tvoření slov – jednotky slovní zásoby (včetně frazeologických); významové vztahy mezi slovy; rozšiřování slovní zásoby; způsoby tvoření slov*

Situace: 2. ročník gymnázia

U: V dalším cvičení budete zase nahrazovat slova synonymy, tedy slovy, která mají co?

Ž 1: Stejný význam.

U: Tak. Může začít Anička.

Ž 2 (čte): Ministr zahraničí dorazil na představení se svou ženou. A co mám nahradit?

U: Ženou. To mělo být podtržené.

Ž 2: Se svou manželkou.

U: Dobře.

Ž 3 (směje se): Se svojí starou.

Otázky/úkoly:

1) **Zhodnot'te učitelův didaktický postup vzhledem k předepsanému očekávanému výstupu z učení a k teoretickému základu vymezení synonym.**

2) **Komentujte repliku třetího žáka. Jak by mohl z různých úhlů lingvistického pohledu reagovat učitel?**

3) **Jaký význam má učivo o paradigmatických významových vztazích pro rozvoj stylizačních dovedností žáků? Uveďte na příkladech, které jsou zakotveny v kontextu komunikátu přizpůsobeného zájmu žáka gymnázia.**

4) **Modelujte výrazně odborně prohloubenou a rozšířenou výukovou situaci na téma významové vztahy mezi slovy tak, aby odpovídala kognitivní úrovni žáka gymnázia.**

12. (A) Znaková podstata lexikální jednotky

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *žák při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence*

Učivo: *obecné poučení o jazyku a řeči – jazyk a řeč, jazyková komunikace; myšlení a jazyk; národní jazyk a jeho útvary; čeština a slovanské jazyky; jazyková kultura; základní vývojové tendence českého jazyka*

Situace: 4. ročník gymnázia

U: Slovo je znak. Má dvě složky. Obsah a formu. Jen tak pro zajímavost, s tím přišel Švýcar Ferdinand de Saussure.

Ž 1: Co to znamená, že má obsah a formu? To není trojúhelník, abych u něj popsal, jaký má tvar nebo jaký má obsah.

U: To máš ale už vědět dávno. Měli jste si to na dnešek přečíst v učebnici. Že slovo má formu a obsah. Tak jdeme dál.

Ž 2: Ale loni jsme si říkali a mám to tady v sešitě, že slovo je znak a skládá se z formy a funkce. Ta funkce je ten obsah?

U: Funkce je funkce a obsah je obsah, asi sis to špatně u kolegyně poznamenal. Obsah je třeba tahle židle (ukáže na židli u stolu). Co ještě o slově jako znaku víte?

Ž 3: Že je psychické povahy.

U: Ano. Můžu ho vyslovit nebo napsat.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte učitelův výukový postup. V čem spatřujete jeho didaktické nedostatky?
- 2) Na základě odborné literatury vyložte, které poznatky jsou pro učitelovu obsahovou kompetenci v daném tématu nezbytné.
- 3) Charakterizujte různé znakové teorie a pokuste se vysvětlit, v čem mohou být pro žáka při uvažování o jazyce přínosné.
- 4) Argumentujte, zda je téma pro žáky gymnázií pro výuku vhodné a proč. Modelujte výukovou situaci pro 4. roč. gymnázia vedoucí k poznání základů sémantiky a znakové podstaty lexikální jednotky. Doložte na vhodných příkladech odpovídajících kognitivní úrovni a zájmům žáka gymnázia. Zvažte různé znakové teorie.

13. (B) Sociolekty

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák odlišuje různé variety národního jazyka a vhodně jich využívá ve svém jazykovém projevu v souladu s komunikační situací*

Učivo: *slovní zásoba, sémantika a tvoření slov – jednotky slovní zásoby (včetně frazeologických); významové vztahy mezi slovy; rozšiřování slovní zásoby; způsoby tvoření slov*

Situace: 2. ročník gymnázia

Otázky/úkoly:

- 1) Definiujte a na konkrétních příkladech představte termín sociolekt.
- 2) Navrhněte výukovou situaci zaměřenou na sociolekty českého jazyka, v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.
- 3) Doložte, jak dokážete žáka dovést k využití různé funkční platnosti jednotlivých variet národního jazyka.
- 4) Jmenujte učivo, které si bude žák ke zvládnutí daného tématu osvojovat a doložte jej příklady.

14. (B) Význam lexikálních jednotek – polysémie vs. homonymie

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh; v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 9. ročník ZŠ

Otázky/úkoly:

- 1) Navrhněte výukovou situaci zaměřenou na víceznačnost lexikálních jednotek, v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.
- 2) Vyložte problematiku víceznačnosti z hlediska lingvistického. V čem vidíte problém při rozlišování homonymie a polysémie ve školské praxi?
- 3) Ve vztahu k očekávanému výstupu komentujte též možnost využití práce se slovníky a Internetovou jazykovou příručkou.
- 4) S pomocí konkrétních příkladů uveďte, jak byste žáky motivovali k úvahám nad možnostmi vzniku polysémie.

15. (A) Derivace

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh; v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovtvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

Žáci píší na tabuli příkladová slova a rozhodují, zda je slovo tvořeno pomocí předpony.

U: Další slovo je *výmaz*. Jak je tohle slovo utvořeno?

Ž 1 (podtrhává *vy*)

U: Dobře. Další k tabuli může přijít Michal. Napiš si slovo *vížka*.

Ž 2 (píše): *výš*...

U: Ne, napiš si *vé*, *měkké i*, *ž* a tak dále.

Ž 2 (opravuje): *vížka*

U: Tak co? Jak to bude s tímhle slovem?

Ž 2 (podtrhává *vi*)

U: Tady právě žádná předpona není. Proto jsem chtěl, aby sis napsal tu *vížku* s měkkým *i*.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte učitelův didaktický postup a výběr příkladů k rozboru, navrhněte alteraci.
- 2) Posuďte poslední učitelovu repliku z hlediska odbornosti lingvistického výkladu.
- 3) Uveďte různé typy derivace a navrhněte vhodnou výukovou situaci k expozici tohoto učiva. Konkrétní typ derivace si student vylosuje u zkoušky.
- 4) Vyložte problematiku slovtvorné motivace z lingvistického i didaktického hlediska.

16. (A) Kompozice

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Složená slova neboli složeniny vznikají skládáním. To znamená, že dáme dohromady dvě slova a máme složeninu, např. *okamžik, pantáta, chválabohu, lesostep*.

Ž 1: Já tomu nerozumím, v tom posledním slově je slovo *step*, ale proč je tam *leso*? To přece není slovo.

U: Tam je slovo *les*. A pak je tam *to o*.

Ž 2: A proč je tam *to o*?

U: To se v nich taky objevuje.

Napište si další příklady slov, která vznikla skládáním: *kolotoč, černozem, mimozemšťan, dřevorubec, velkoměstský*. A pak máme složeniny, jako třeba *euroobal* nebo *cyklodres*. Tam je jedno slovo cizího původu.

Ž 1: Já tomu fakt nerozumím.

Otázky/úkoly:

- 1) Posud'te odbornou správnost a úplnost učitelova vysvětlení. Pokuste se identifikovat, proč žák výkladu nerozumí. Přeformulujte vysvětlení tak, aby bylo odborně správně.
- 2) Na základě lingvistické literatury (a s pomocí příkladů v textu) vysvětlete problematiku hybridní kompozice.
- 3) Uved'te alespoň 5 příkladů, na kterých lze objasnit různé typy kompozit.
- 4) Modelujte výukovou situaci vedoucí k poznání principů kompozice v češtině.

17. (A) Odvozování příponami

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

Žáci chodí k tabuli, učitel jim nadiktuje slovo a oni zadržávají příponu, kterou jsou slova utvořena.

U: Letadlo.

Ž 1: *píše na tabuli.*

U (komentuje): ...ad ... lo. Skvěle, teď podtrhni, čím je slovo utvořeno.

Ž 1 (podtrhává): *adlo.*

U: Správně, je utvořeno koncovkou *adlo*. Další. Bidlo.

Ž 2: (píše na tabuli): Bydlo. *A podtrhává posloupnost písmen dlo.*

U: Tak, teď nám vysvětlí, proč se ve slově *bidlo* píše měkké i.

Ž 2: (opravuje i a mlčí).

U: Protože to není vyjmenované slovo. Podtrhni *idlo* a řekni nám, čím je slovo utvořeno.

Ž 2 (podtrhává zadanou posloupnost písmen a říká): Tímhle.

U: Správně.

Otázky/úkoly:

1) Zhodnoťte odbornou stránku učitelova výkladu.

2) Na základě morfemického rozboru slova vysvětlíte, proč žák č. 1 odpověděl špatně. Zhodnoťte učitelův didaktický postup a výběr příkladů k rozboru, navrhněte alteraci.

3) Jak žákům vysvětlíte, co je to přípona. Na které poznatky a dovednosti žáků z 1. st. ZŠ může učitel navazovat v oblasti morfematiky a stavby slova? Pojednejte o dalších morfémech, které mohou fungovat jako slovotvorné prostředky, a porovnejte jejich odborné a didaktické vymezení.

4) K čemu využije žák poznání morfemického a slovotvorné analýzy a kdy?

18. (A) Slovesný vid z hlediska slovotvorného

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov; slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, způsoby tvoření slov*

Situace: 8. ročník ZŠ

U (opakuje): Probírali jsme vid. Víme, že dokonavý vid vyjadřuje děj, který byl dokonán, dodělán nebo dokončen. Nedokonavý vid vyjadřuje děj, který dokončen ještě nebyl. Slovesa spolu vytvářejí vidové dvojice. Nyní určete vid následujících sloves a doplňte k nim vidovou dvojici. Zadaná slovesa: *jít, radovat se, napsat, darovat, šít.*

Ž 1: Jít – to je sloveso dokonavé.

U: Ano, a vidový protějšek?

Ž 1: Dojít.

U: Ano.

Ž 2: Ale jít a dojít přece není totéž!

U: Při určování vidu nás význam nezajímá.

Ž 3: Radovat se – sloveso dokonavé, zaradovat se.

U: Ano.

Ž 4: Napsat – sloveso dokonavé, psávat.

U: Ano.

Ž 5: Darovat – sloveso dokonavé, obdarovat.

U: Ne, je to sloveso nedokonavé.

Ž 6: Šít je sloveso dokonavé, šívat.

U: Ne, obě jsou slovesa nedokonavá, tady asi vidový protějšek není.

Otázky/úkoly:

- 1) Najděte didaktické a obsahové nedostatky v záznamu výukové situace.
- 2) Které znalosti o vidu s přihlédnutím k slovotvorbě by měl absolvent ZŠ mít a na základě kterých jeho vlastností by si měl uvědomit jeho komunikační přesah?
- 3) Modelujte výukovou situaci pro expozici slovesného vidu z hlediska slovotvorby a navrhnete možné alterace.
- 4) Nabídněte alespoň 5 příkladů didakticky nejvhodnějších k objasnění podstaty slovesného vidu.

19. (A) Zkracování a univerbizace

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh; v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

Učitel napíše na tabuli jako téma Tvoření nových slov – zkracování (opakování). Následuje soupis slov, u nichž mají žáci rozhodnout, jak byla utvořena.

Krnep, ČR, OSN, atd., základka, cyklostezka, zuška

U: Tak Filipe, jak to vidíš?

Ž 1: Tak, první vůbec netuším, co znamená, ale to druhý je název Český republiky. Čte se to [čr].

U: Dobře. A dokážeš popsat, jak ta zkratka vznikla?

Ž 1: Ze začátků těch slov Česká a republika.

U: Fajn. Baruš, co ta další zkratka?

Ž 2: [óesen] A je to stejně jako u tý Český republiky.

U: Výborně! Tak, a co třeba ta základka?

Třída mlčí.

U: Nevadí, je to zkráceně základní škola. A co ta zuška?

Ž 3 (po chvíli): Já myslím, že je to stejný jako třeba emhádečko nebo esemeska, ale nevím, jak to mám říct.

U: Tak si to rozmyslete do příště a jdeme na novou látku.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte učitelův didaktický postup a výběr příkladů k rozboru, navrhněte alteraci.
- 2) Posuďte výběr slov, která učitel zvolil jako příklady zkracování a učitelovy repliky z hlediska odbornosti lingvistického výkladu.
- 3) Uvedte různé typy zkracování vhodné pro danou věkovou skupinu žáků a navrhněte vhodnou výukovou situaci k expozici tohoto učiva.
- 4) Vyložte problematiku univerbizace a její vztah ke zkracování.

20. (B) Tvarosloví – mluvnické významy a tvary slov

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace, správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

- 1) Navrhněte výukovou situaci pro expozici učiva *mluvnické významy a tvary slov* pro každý jednotlivý ohebný slovní druh, v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.
- 2) Definujte hlavní rozdíly mezi lingvistickou charakteristikou příslušného slovního druhu a jeho charakteristikou didaktickou.

Slovní druh si student vylosuje při zkoušce.

21. (A) Obtíže ve formálním tvarosloví

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 9. ročník ZŠ

U: Minule jsme psali krátké opakování z tvarosloví. Má k tomu někdo nějaký dotaz?

Ž 1: Nerozumím jedné věci, kterou jste mi tady opravil. Já jsem napsal *Naše mužstvo nastoupilo se dvěmi nezkušenými hráči* a vy jste mi to *dvěmi* opravil na *dvěma*.

U: Ano, protože spisovný je tvar *dvěma*.

Ž 1: To ale přece nemá logiku. To by pak muselo být *se dvěma nezkušenýma hráčema*.

U: Ne. Spisovně je *se dvěma nezkušenými hráči*.

Ž 2: To teda znamená, že stejná koncovka je jednou spisovná a jednou nespisovná? A jak to mám poznat?

Otázky/úkoly:

1) Jak lze pojmenovat problém, na který zde žáci narazili? Argumentujte s oporou o odbornou literaturu.

2) Jak byste žákům tento konkrétní problém (*dvěmi – dvěma*) vysvětlil/a z hlediska současné komunikační praxe? Navrhněte alteraci výukové situace.

3) S jakými dalšími potížemi ve formálním tvarosloví se může žák setkat při výstavbě jazykového projevu?

4) Ve kterém ročníku byste spojil/a výklad o historické podmíněnosti tohoto jevu? Nabídněte nejvhodnější didaktickou strategii.

22. (B) Tvarosloví – neohebné slovní druhy

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy*

Téma: *neohebné slovní druhy*

Situace: 7. ročník ZŠ

- 1) Navrhněte výukovou situaci pro každý jednotlivý neohebný slovní druh, v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.
- 2) Definujte hlavní rozdíly mezi lingvistickou charakteristikou příslušného slovního druhu a jeho charakteristikou didaktickou.

Slovní druh si student vylosuje při zkoušce.

23. (A) Předložky

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy*

Situace: 7. ročník ZŠ

Žák 7. ročníku ZŠ dostal zadání: *Podtrhni předložky.* Odevzdal následující výstup:

přednáška o vesmíru, cesta kolem domu, růže na zahradě, díky jeho velké pomoci, oni především pracují rychle, ty tvoří samostatnou skupinu, vyjma úterý, šel kolem, dle mého skromného názoru, kromě bratra a Jirky, ta kniha na stole, vyjádřili velké díky, pod větvemi stromů, sjel mimo hlavní silnici, skočil do písku, jel proti vycházejícímu slunci, v horkém a suchém počasí, k takovému širokému pojetí, ostrý jako meč

Otázky/úkoly:

- 1) Vyložte, s jakou představou o obsahu pojmu předložka přecházejí žáci z 1. stupně ZŠ na 2. stupeň.
- 2) Popište důvody, které vedly k chybám. Navrhněte postup, jak takovým chybám předejít.
- 3) Posuďte, zda je úloha z didaktického hlediska zvolena vhodně, a navrhněte alteraci s výrazným komunikačním přesahem.
- 4) Jak žák uplatní znalost o předložkách primárních a sekundárních při výstavbě textu? Doložte na příkladech.

24. (A) Pomnožná podstatná jména

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 8. ročník ZŠ

U: Máme tu větu *Honza přišel do školy v krásných nových kalhotách*. Všimli jste si něčeho zajímavého na slově *kalhoty*?

Ž 1: Jsou to jenom jedny kalhoty, ale to *krásných nových kalhotách* asi není jednotné číslo.

U: Ano. Znáte nějaká jiná taková slova?

Ž 2: Třeba plavky nebo nůžky.

U: Výborně. A jak se jim říká?

Ž 1: Jsou to podstatná jména pomnožná.

U: Ano. A teď si určíme gramatické kategorie toho tvaru *kalhotách*.

Ž 2: Je to šestý pád. A rod je to asi ženský, řekl bych, že se to skloňuje jako *žena*.

U: Ano. A číslo?

Ž 1: Číslo je pomnožné.

U: Ne. Copak máme v češtině pomnožné číslo?

Otázky/úkoly:

- 1) Jak k tomuto žakovskému omylu (pseudotermín *pomnožné číslo*) došlo? Zamyslete se nad tím, zda je termín *pomnožná podstatná jména* didakticky vhodný. Navrhněte výukovou alteraci.
- 2) Existuje i jiná skupina substantiv, u níž by žáci mohli mít potíže určit kategorii čísla?
- 3) Jaké další zvláštnosti lze v kategorii čísla pozorovat?
- 4) Jaký vyučovací cíl naplňuje učivo o pomnožných podstatných jménech?

25. (A) Přídavná jména

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, tvary slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Minulou hodinu jsme se zabývali stupňováním přídavných jmen, hlavně po pravopisné stránce, abyste nedělali zbytečné chyby. Platí, že kdykoli si nejste jisti, podíváte se do slovníku nebo do příručky.

Ž 1: Prosím, já nerozumím jedné věci. Vy jste mi tady ve cvičení škrtl slovo *skleněnější*. Ale to je přece vytvořené správně, ne?

U: Správně to sice vytvořené je, ale je tu jeden problém. Dokáže ho někdo pojmenovat?

Ž 2: Podle mě je *skleněnější* úplný nesmysl. Když je něco skleněné, tak je to prostě skleněné a nemůže to být *skleněnější*.

U: Ano, máš pravdu. To je docela zajímavá věc, nemyslíte? Na co jsme to vlastně přišli?

Ž 3: No, asi na to, že od některých přídavných jmen se druhý stupeň netvoří. Nebo se vytvořit dá, ale nepoužívá se. A třetí stupeň asi taky ne. *Nejskleněnější* je taky nesmysl.

U: Ano. A dalo by se vysvětlit proč? Co tady hraje roli?

Ž 1: No tak teda asi význam toho slova.

U: Výborně. My si přece pořád říkáme, že nesmíme hledět jen na formu, ale musíme si všimnout i významu.

Otázky/úkoly:

- 1) Posud'te, zda učitel zareagoval na žákův dotaz vhodně.
- 2) Jaké morfonologické a pravopisné nástrahy jsou spojeny s tvořením druhého a třetího stupně adjektiv? Modelujte didaktickou situaci pro expozici učiva.
- 3) Převeďte případ adjektiva *skleněný* do terminologické roviny. Jak lze sémanticky dělit adjektiva?
- 4) Jak byste žákům vysvětlili, že adjektiva *dřevěný* či *fotbalový* lze komunikačně užít i v komparativu (*dřevěnější, fotbalovější*), příp. i v superlativu, ačkoli jejich primární význam by to neměl umožnit?

26. (A) Druhy zájmen

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci; využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace*

Učivo: *slovní druhy, tvary slov*

Situace: 8. ročník ZŠ

U: Jaký z následujících druhů zájmen se nám nevyskytuje v následujícím textu? *Opravdu se nikdo neusmíval? Stál tam kůň, jehož hřívá vlála ve větru. Mám platit já? Sotvakdo ho znal. Ukázal nám jeho nové auto.* Nejsou tam zájmena osobní, přivlastňovací, tázací, ukazovací, vztažná, záporná, nebo neurčitá?

Ž1: Myslím, že tam není žádné záporné zájmeno.

U: A co *nikdo*? To přece je záporné zájmeno.

Ž2: Tak tam není vztažné.

U: Špatně. Je tam přece zájmeno *jenž* ve větě *Stál tam kůň...* Tak jaký druh tam není?

Ž3: Já nevím... asi neurčité...

U: Vždyť je v textu *sotvakdo*. Tak to vezmeme obráceně. Najděte mi nějaké osobní zájmeno.

Ž1: Paní učitelko, a co je to to *sotvakdo*?

U: No, to znamená, že ho skoro nikdo neznal. Tak to zájmeno osobní chci slyšet.

Ž2: Já a se...

U: No a nějaké další? *Nikdo*? No, vidím, že si musíme zopakovat druhy zájmen. Takže si pište: Zájmena osobní: já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona a zvrtné zájmeno se.

Otázky/úkoly:

1) Jaký způsob výuky tato učitelka používá? Navrhněte alteraci.

2) Učitelka se ve svém výkladu sama dopouští chyb. Dokážete je identifikovat?

3) Komentujte didaktickou vhodnost reakce učitelky na žakovu otázku *Paní učitelko, a co je to to sotvakdo?* a navrhněte vhodnější formulaci.

4) Vyložte, jaké jsou rozdíly mezi lingvistickým a didaktickým pojetím zájmen. Lze ztotožnit termín zájmeno a deiktický výraz / deiktické slovo?

27. (A) Formální tvarosloví – skloňování zájmena ona

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Přečtu vám kousek textu a napíšete si poslední větu: Stál bezradně před výlohou. Jeho maminka celý život těžce pracovala, aby mohl studovat. Nemohl si vzpomenout, že by si někdy koupila něco, co nutně nepotřebovala. Přesto vždy byla laskavá a usměvavá. *Měl ji velmi rád a chtěl ji koupit za svou první výplatu něco opravdu krásného.*

Jaký slovní druh je slovo [ji] v poslední větě?

Ž 1: Asi částice...

U: To ne. K čemu nebo ke komu se vztahuje, na co odkazuje?

Ž 2: K té mamince.

U: No tak, když je místo maminky, zastupuje podstatné jméno, tak je to co?

Ž 3: Zájmeno.

U: No, sláva. Nezapomeňte, že zájmena zastupují podstatná nebo přídavná jména. A jak jste to [ji] napsali, dlouze nebo krátce?

Ž 1: Dlouhé i.

Ž 3: Ne, má tam být krátké i.

U: Pravdu máte částečně oba, protože zájmeno ona má v různých pádech krátké nebo dlouhé tvary. Tak mi řekněte pády v souvětí, které jste si napsali.

Ž: Měl ji velmi rád – to je 4. pád a chtěl jí koupit – to je, to je...koupit komu... 3. pád.

U: Přesně tak. A právě ve 4. pádě je koncovka *i* krátká. Nyní si všechny tvary napíšeme na tabuli:

1. pád: ona
2. pád: jí
3. pád: jí....

Otázky/úkoly:

- 1) Komentujte vhodnost učitelova postupu při vyvozování tvarů zájmena *ona*.
- 2) Jakou funkci/funkce mají zájmena v příkladové větě. Mají zájmena i další funkce?
- 3) Jakým způsobem žák využije funkci zájmen při tvorbě jazykového projevu?
- 4) Jaké problémy nalzáme u zájmen, chceme-li určit jejich gramatické kategorie?

28. (A) Formální tvarosloví – slovesný způsob

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Dostáváme se k opakování podmiňovacího způsobu. Z následujících příkladů vyberte správný tvar:

1. *Smáli by jsme se*

2. *Smáli bychom se*

3. *Smáli bysme se*

Tak co z toho je správně?

Ž 1: *Smáli by jsme se.*

U: No, to jsem čekala, to je ta obvyklá chyba, kterou všichni děláte, jaký je správný tvar pro první osobu množného čísla?

Ž 2: *My bychom...*

U: Ano, pamatujte si: *my bychom*. Takže si raději zopakujeme všechny tvary, třeba Hana.

Ž 3 (Hana): *já bych, ty bys, on by, my bychom, vy byste, oni by*

U: Výborně, teď to ještě správně používat. To je podmiňovací způsob přítomný, když děj může nastat. Ale máme ještě jeden podmiňovací způsob, minulý – pro děj, který už nastat nemůže. Když řeknu: *Přišla bych zítra*, tak je to možné, že přijdu, ale jak bysme mohli vyjádřit minulým podmiňovacím způsobem tu větu: *Přišla bych zítra?*

Otázky/úkoly:

1) **Komentujte oprávněnost daného učiva z hlediska rozvoje řečové kultury žáka; navrhněte nejméně 5 dalších výrazných vývojových tendencí v tvarosloví spisovného jazyka, k nimž budete jako učitel českého jazyka muset zaujmout stanovisko (to představte).**

2) **Komentujte vhodnost postupu zvoleného pro odhalení spisovných a nespisovných tvarů podmiňovacího způsobu a navrhněte alteraci.**

3) **Jak lze vysvětlit prosazování novotvaru *bysme* vedle původního tvaru *bychom*?**

4) **Je podle vás důležité vyučovat minulý kondicionál? (Své stanovisko na základě studia odborné literatury zdůvodněte.)**

29. (A) Slovesné kategorie

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

Probíhá společná kontrola řešení domácího úkolu ze strany 3 pracovního sešitu z ČJ pro 5. ročník ZŠ nakl. SPN. Jde o tvaroslovná cvičení k básničce J. Vodňanského Ukolébavka pro malého bobra.

U: Tak co tam máme dál? „Najděte sloveso v 1. os. č. j. a napište ho ve tvaru minulého a budoucího času.“ Viki, co jsi našla?

Ž 1: Postaví se – postavil se, bude se stavět.

U: No, to není ono. Co je to první osoba?

Ž 1: Jo první, to jsem já.

U: No vidíš, a postaví se kdo?

Ž 1: Ten bobr.

U: Čili on, osoba třetí. Jo? A jak jsi to říkala s tím časem?

Ž 1: Postavil se, bude se stavět.

U: No bude se stavět je sice budoucí, ale je to jiné sloveso, jo? To by bylo staví se, stavěl se, bude se stavět. Ale postavil se, budoucí čas je?

Ž 1: –

Ž 2: Postaví se.

U: Správně.

Ž 1: Ale tam je čas přítomný, ne? To bude ten další úkol. Ten bobr jde, hraje si, postaví se na zadní, pije mléko, to je všechno děj v čase přítomném, ne?

U: Jo, to je, ale postaví se, to je přítomný tvar budoucího času, ne tvar složený. Tak. A teď kdo našel dobře tu první osobu? Kubo?

Ž 3: Prosím vás.

U: Správně. Ale bez toho vás, že jo. A jak je čas minulý a čas budoucí?

Ž 3: Prosil jsem, budu prosit.

U: Dobře.

Otázky/úkoly:

- 1) Jak/čím je žák vybaven pro poznávání nových morfológických informací (týkajících se zvl. slovesa) při přechodu z prvního na druhý stupeň ZŠ?**
- 2) Co by si měl žák uvědomit při posuzování vztahu mezi slovesnými kategoriemi času a vidu?**
- 3) Jak by měl učitel vysvětlit žákům rozdíl mezi časem jakožto slovesnou kategorií a časem, v němž probíhá děj? Okomentujte spojení „přítomný tvar budoucího času“, užití v didaktické situaci.**
- 4) Okomentujte tvrzení o složeném tvaru, užití ve výukové situaci.**

30. (A) Slovesné tvary

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Dobře, našel jsi infinitiv. Jak končí infinitiv? Na -t. Nebo? Nebo na -ti. Ano, správně. Takže ležet máme infinitiv a je to jaký slovesný tvar? Neurčitý. Proto se mu taky říká neurčitek.

Tak. Výborně. Takže jsme to dali dohromady? Tu definici sloves? Tak mi ji, Petře Nováku, ještě jednou zopakuj.

Ž: Dají se časovat.

U: No, počkej, počkej. To je nějak moc hrr. Tady jsme si říkali informace ke slovesům, tak teď mi je zopakuj podle důležitosti. Jsou to za prvé... Co jsou to? Těch pět.

Ž: Ohebná?

U: No, dobře, a teď konkrétně. Spílat. V jakém je tvaru to sloveso?

Ž: Infinitiv.

U: Ano. Jak by znělo v podmiňovacím způsobu?

Ž: Spílal bych?

U: Ano, časuj.

Ž: Spílal bych, ty bys spílal, on by spílal, my bychom spílalí, vy byste spílalí, oni by spílalí.

U: Ano, dej mi to do rozkazovacího způsobu.

Ž: Spílej, spílejte, spílejme.

U: Ano... Dvořáku, pojd' sem, vem si věci ve svém vlastním zájmu. Pojd' tady do první lavice. To tam nech už, Pravidla. Už mě svrbí od začátku hodiny ruka, budeš sedět tady. Vždycky na češtinu budeš sedět tady. Už toho mám dost. Tak, druhé schéma, Novotná, pojd'.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte didaktickou vhodnost učitelovy komunikace o systému slovesných tvarů.
- 2) Rozhodněte, zda se v promluvách učitele nalézají nějaká lingvistická informace, která by zasluhovala doplnění.
- 3) Žáci uvádějí výběrově některé vlastnosti slovesa. Co všechno by žáci 6. ročníku měli o slovesech vědět?
- 4) Posuďte příkladové sloveso z hlediska výskytu jeho tvarů v komunikaci.

31. (A) Slovesné třídy

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 9. ročník ZŠ

U: Dnes budeme pokračovat v zařazování sloves do slovesných tříd a k jednotlivým vzorům. Princip zařazování už známe. Zopakuj ho, Tomáši.

Ž 1: Přítomným tvarem 3. osoby jednotného čísla zařadíme sloveso do třídy, minulým časem ho zařadíme ke vzoru.

Ž 2: A někdy si ještě musíme říct nějaký další tvar. Třeba rozkazovací způsob.

U: Ano. Dnes se zaměříme na slovesa 4. třídy. Vezměme třeba sloveso *položít*. Přítomný tvar slovesa *položít* zní ve třetí osobě jednotného čísla *položí*. Zakončení *-í* je signálem, že sloveso patří do 4. třídy. Vytvoříme-li tvar v čase minulém, tedy *položil*, poznáme, že sloveso *položít* patří ke vzoru *prosí*. *Položí – položil* jako *prosí – prosil*. Je to jasné?

Ž 2: Ano. Uplatníme tu princip analogie.

U: Přesně tak. To je ale ten lehčí případ. Vezměme si nyní sloveso *sedět*. Vytvořte oba potřebné tvary:

Ž 3: *Sedí a seděl*.

U: Ano. Z toho poznáte, že to nemůže být vzor *prosí*. *Prosí – prosil* a *sedí – seděl*, to je přece něco docela jiného, vidíte?

Ž 2: Ano, liší se to v tom minulém tvaru, tedy v tom přičestí.

U: Přesně tak, v tom přičestí činném. Teď ale musíme rozhodnout, zda *sedět* patří ke vzoru *trpí*, nebo ke vzoru *sází*. Máte nějaký nápad?

Ž 3: Já bych řekl, že *sedět* patří ke vzoru *trpí*. *Seděl* jako *trpěl*. Vypadá to stejně. Je tam háček nad *e*.

U: Máš pravdu, je to vzor *trpí*. Ale jaké je odůvodnění?

Ž 2: Pomůžeme si rozkazovacím způsobem. *Sed'* jako *trp*.

U: Ano, přesně tak.

Otázky/úkoly:

- 1) Bylo sloveso *položit* zvoleno vhodně? Vyjděte z toho, zda jde o sloveso nedokonavé, nebo dokonavé, a zamyslete se nad funkcí přítomného tvaru tohoto slovesa.
- 2) Je didakticky vhodné použít v jednom případě pojem *příčestí činné* a v dalším případě pojem *minulý čas*? Tvrzení zdůvodněte.
- 3) Žák zařadil sloveso *sedět* ke vzoru *trpí* na základě analogie *seděl – trpěl*. Svůj názor zdůvodnil tím, že v obou těchto tvarech se vyskytuje grafém *ě* (*seděl – trpěl*). Jakou váhu tento argument má?
- 4) Tato situace je rekonstruována, protože mnohé základní školy už problematiku *slovesných tříd* vypustily ze svých školních kurikul. Komentujte, zda tento postup je, anebo není didakticky oprávněný. Svůj názor podpořte odbornými argumenty. Navrhněte výukovou situaci, z níž by byl patrný komunikační přesah učiva.

32. (B) Slovní druhy a větné členy

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci; rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *slovní druhy, stavba věty*

1) Uvažujte o korespondenci mezi větnými členy a slovními druhy. Zamyslete se nad její důležitostí ve vyučování morfologie a syntaxe. Posuďte a zhodnoťte, jak tento problém řeší RVP ZV.

2) Navrhněte výukovou situaci s výraznými motivačními prvky, jež tuto důležitost ozřejmí žákům základní školy.

Ročník si student vylosuje při zkoušce.

33. (A) Slovní druhy

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: slovní druhy

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Dnes se zaměříme na procvičování slovních druhů, protože nás čeká malý testík. Látku byste už měli znát z 5. ročníku. Kdo mi dokáže slovní druhy vyjmenovat? No tak, třeba Klára.

Ž 1: Podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky, slovesa.

U: Dobře, jak těmto slovním druhům říkáme?

Ž 2: Slovní druhy ohebné.

U: Fajn, kdo mi vyjmenuje zbývající slovní druhy? Jirko, pokračuj a řekni nám, jak se jim říká.

Ž 3: Příslovce, předložky, spojky, částice, citoslovce.

U: Neřekl jsi nám, jak se jim říká.

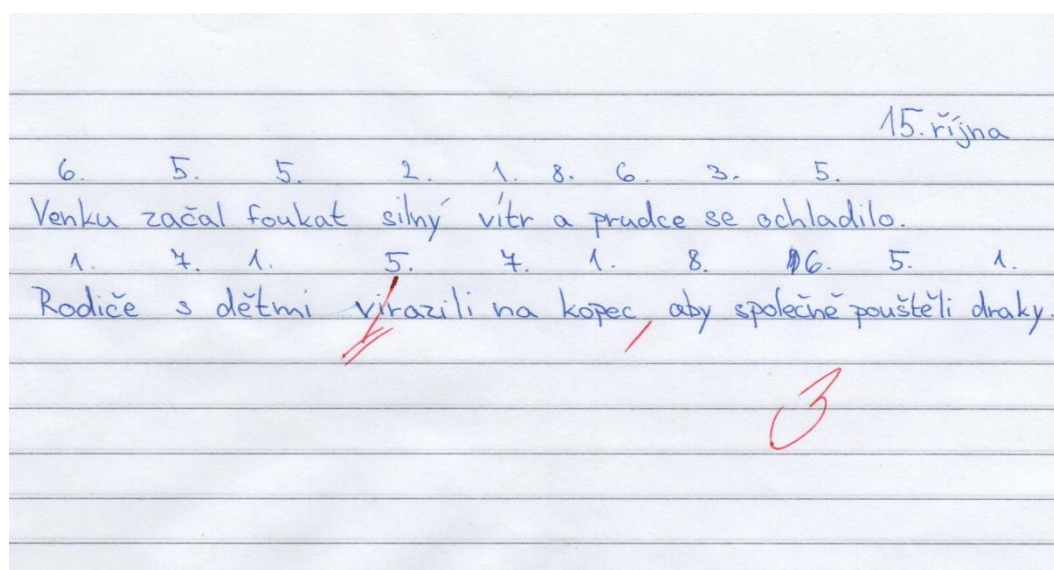
Ž 3: Neohebné.

U: Správně, pojďme si je nyní vyjmenovat všichni, abychom si procvičili jejich pořadí.

Celá třída: *Všichni přeřikávají hlasitě slovní druhy.*

U: Otevřete si sešit, napište si datum. Nadiktuji vám dvě věty, u slov pak určíte slovní druhy číslicí. Kdo bude hotov, přijde za mnou, hned vám zkontroluji a oznámkuji.

Žáci píšou, určují slovní druhy, kdo je hotov, předkládá práci ke kontrole. Po kontrole obdrží žák jednu známku, viz ukázka.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnořte, zda byly postupy a postoje uřitele didakticky správné, a to ve všech fázích vyuřovacího procesu.**
- 2) Zhodnořte výkon řákyně (Ř1) a svou odpověď didakticky zdůvodněte.**
- 3) Objasněte problematiku klasifikace slovních druhů z hlediska lingvistického a z hlediska didaktického. Postihněte hlavní rozdíly. Které z nich se projevují v ukázce?**
- 4) Co by měl řák vědět o spojkách a proč? Jaké je jejich využití při výstavbě jazykového projevu, a to s ohledem na rozvoj myšlení řáka?**

34. (A) Substantiva

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci

Učivo: tvary slov

Situace: 9. ročník ZŠ

U: Minule jsem vám na konci hodiny rozdál krátké cvičení. Měli jste za úkol doplnit do vět spisovné tvary vybraných podstatných jmen. Ukázala se tam zajímavá věc. Měli jste doplnit třetí pád množného čísla slova *mast*. Pamatuješ si, Honzo, jak jsi to vyřešil?

Ž 1: Já jsem napsal *mastím*.

U: Ano. A ty, Karolínko?

Ž 2: Já jsem doplnila *mastem*.

U: Ano. A tenhle rozdíl se projevil u většího množství z vás.

Ž 3: No a který tvar je teda spisovný?

U: Spisovné jsou oba. Můžeš si to ověřit v příručkách, se kterými pracujeme. Ale my jsme se s takovými případy přece už setkali. Vzpomene si někdo na některý?

Ž 1: Myslíte třeba takové to *bez hostí* a *bez hostů*? To mě překvapilo, protože *bez hostí* bych v životě nenapsal.

U: A ještě něco dalšího?

Ž 3: Ještě jsme měli *balíčcích* a *balíčkách*... Já bych asi napsal *balíčkách*.

Ž 2: A taky *střediscích* a *střediskách*. Mně se zase víc zamlouvá *střediscích*. Ale je pravda, že normálně bych asi řekla *střediskách*.

U: Výborně. Někdy se prostě stane, že jsou spisovné dvě varianty a my si mezi nimi můžeme vybrat.

Ž 3: No, to je sice hezké, ale jak poznám, kde je jedna možnost a kde dvě?

U: Je pravda, že někdy se to poznat nedá. V takovém případě si to musíme ověřit.

Ž 1: Ale kdo se v tom má vyznat? Přece nemůžeme pořád něco hledat v nějakých příručkách. Někdo by v tom měl udělat pořádek.

Otázky/úkoly:

1) O jaký jev jde v případě dublety *mastím/mastem*? Nejprve popište situaci v současném jazyce a pak vysvětlete historickou podstatu tohoto jevu.

2) Kterou důležitou tvaroslovnou tendenci odhaluje existence dublet *balíčcích/balíčkách* a *střediscích/střediskách*?

3) Jak byste se vyrovnali s tvrzením žáka Honzy, že by v tom „měl někdo udělat pořádek“?

4) Jaký má z komunikačního hlediska smysl zabývat se tvaroslovnými dubletami? Navrhněte výukovou situaci.

35. (B) Tvarosloví – slovní druhy, jejich mluvnické kategorie a tvary

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák ve svém projevu uplatňuje znalosti tvarosloví a slovtvorných a syntaktických principů českého jazyka*

Učivo: *tvarosloví (morfologie) – slovní druhy a jejich mluvnické kategorie a tvary*

- 1) Navrhněte výukovou situaci, která výrazně prohlubuje a rozšiřuje morfologické učivo nabyté na ZŠ.
- 2) Kriticky posuďte obsah učiva, jak je vyjádřen v RVP G ve vztahu k učivu ZŠ.
- 3) Navrhněte, které další oblasti tvarosloví nad rámec učiva RVP G by měl absolvent gymnázia ovládat.

36. (B) Tvarosloví – číslovky

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace; správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

Téma: číslovky

- 1) Navrhněte výukovou situaci pro expozici učiva funkčně-sémantické charakteristiky číslovek se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.
- 2) Definujte hlavní rozdíly mezi lingvistickou charakteristikou číslovek a jejich charakteristikou didaktickou.
- 3) Vyložte, které hlavní problémy mohou při osvojování slovního druhu číslovek (ve všech jeho aspektech, včetně komunikačního užití) nastat.
- 4) Jmenujte přesně učivo, které si bude žák ke zvládnutí daného tématu osvojovat.

37. (A) Gramatická kategorie způsobu

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci; využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 8. ročník ZŠ

U: Dnes si procvičíme určování mluvnických kategorií sloves. Nejvíc nás bude zajímat slovesný způsob. Máme třeba větu *Odpoledne bych si chtěl číst*. O který způsob tady jde?

Ž1: Způsob práci.

U: Ne, Honzo, tak se nenazývá.

Ž2: Je to způsob podmiňovací.

U: Správně.

Ž1: Tomu nerozumím. Vždyť ta věta je práci, měl by to tedy být způsob práci. Žádnou podmínku tam nevidím.

U: No, v tuhle chvíli nám bude stačit, když budeme vědět, že slovesné způsoby máme tři: oznamovací, rozkazovací a podmiňovací.

Ž1: A jaký je tam čas?

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte, zda učitel při zadání úkolu postupoval vhodně (tedy zda nechtěně žáky nezmátl). Navrhněte alteraci.
- 2) Vysvětlete, proč ke stávajícím třem (či čtyřem) slovesným způsobům nemůžeme v češtině přiřadit další slovesný způsob zvaný práci.
- 3) Proč má v rámci komunikačně pojaté jazykové výchovy smysl věnovat pozornost slovesnému způsobu? Odpovězte odborně správně na otázku Ž1 v poslední replice dialogu.
- 4) Na základě odborné literatury pojednejte o problematice užívání kondicionálu u zvratných sloves.

38. (A) Tvary s různou stylovou platností

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v mluveném i psaném projevu vhodně využívá slohotvorné rozvrstvení výrazových prostředků češtiny*

Učivo: *slohová charakteristika výrazových prostředků*

Situace: 2. ročník čtyřletého gymnázia

U: Minule jsem vám promítl na plátno několik vět s vynechanými koncovkami a vaším úkolem bylo doplnit spisovné koncovky. A u věty číslo tři se stala zajímavá věc: někteří z vás napsali *Mí sousedé rádi hrají deskové hry* a někteří *Moji sousedi rádi hrajou deskové hry*. Máte dojem, že se ty věty v něčem liší?

Ž 1: No, ta první je podle mě určitě spisovná.

U: A ta druhá?

Ž 1: To si nejsem jistý. Kdybych třeba někomu psal dopis, tak bych asi spíš použil tu první větu.

Ž 2: Mně se ta druhá věta nezdá vyloženě nespisovná, ale je nějak míň spisovná než ta první. Asi to neříkám úplně přesně, ale prostě mám takový dojem.

U: Ano, tvůj dojem je správný. Spisovné jsou obě ty věty. Ale nějaký rozdíl mezi nimi asi je. Dovedli byste vymyslet nějakou situaci, ve které by se spíš hodila ta první a ve které spíš ta druhá?

Otázky/úkoly:

1) Jak byste obecně pojmenovali problém, který učitel žákům přednesl?

2) Bylo didakticky správné, že učitel žáky vyzval, aby vymysleli nějakou konkrétní mluvní situaci? Své tvrzení zdůvodněte.

3) Existují u sloves i další případy stylově rozlišených dublet? Je kolísání častější u deklinačních, nebo konjugačních typů? Uveďte na příkladech.

4) V jakých zdrojích by si žáci mohli ověřit, zda jsou výše uvedené tvary skutečně spisovné? A jak lze znalosti o stylově rozlišených dubletách využít v komunikační praxi?

39. (A) Určování slovních druhů

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Dnes dokončíme procvičování slovních druhů. Určíme slovní druhy ve větě *Naše mužstvo dnes určitě vyhraje*. Zkus první tři slova, Petře.

Ž 1: *Naše* je zájmeno přivlastňovací, *mužstvo* je podstatné jméno a *dnes* je příslovce.

U: Ano. Můžeš pokračovat, Jindro.

Ž 2: *Určitě* je příslovce a *vyhraje* sloveso.

U: Sloveso jsi určil správně, ale slovo *určitě* v této větě příslovce není. Jak jsi dospěl k tomu, že je to příslovce?

Ž 2: Řekl jsem si *jak vyhraje?* – *určitě vyhraje*.

U: Tak to ale není. Proč tam to slovo *určitě* vůbec je? Co vyjadřuje? Vyjadřuje způsob, jakým naše mužstvo vyhraje?

Ž 1: To asi ne. Vyhrát se dá třeba *vysoce*, *těsně* nebo *se štěstím*.

U: Přesně tak. To slovo *určitě* tedy vyjadřuje něco jiného než způsob toho vítězství. Zkuste tu větu přeformulovat tak, aby znamenala totéž, ale to slovo *určitě* neobsahovala. To by nám mělo pomoci.

Otázky/úkoly:

- 1) K jakým komunikačním cílům směřuje nauka o slovních druzích a postupuje učitel z tohoto hlediska vhodně?
- 2) Jaký slovnědruhový problém se v dané větě objevil? A k jakému důležitému zjištění z hlediska určování slovních druhů nás tento problém přivádí?
- 3) Proč učitel použil formulaci, že „slovo *určitě* v této větě příslovce není“?
- 4) Pojmenujte důležité příklady slovnědruhových transpozic a uveďte je do vztahu se školní jazykovou výchovou.

40. (A) Základní a rozvíjející větné členy

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *rozvíjející větné členy*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Takže...základní větné členy. Povídej.

Ž: Hmm, podmět a přísudek?

U: Ano, co je to podmět?

Ž: Podmět podtrháváme rovnou čarou.

U: Ptáme se na něj?

Ž: Kdo, co.

U: Ano, otázkou kdo, co. Co je to přísudek?

Ž: Přísudek je sloveso, ptáme se na něj „co dělá“.

U: Ano, co dělá. Tyhle dva větné členy se jmenují jak?

Ž: Základní skladební dvojice.

U: Výborně, základní skladební dvojice. A tvoří? Ty jsi teďko říkala?

Ž: Základní skladební dvojici.

U: Ano, základní skladební dvojici a označuju ji?

Ž: Označuju ji?

U: No, dvěma čárkami, to cvičíme v praxi, vid'. A teďko povídej. Máme teda základní větné členy a teď ty máš odpovědět na co?

Ž: Hmm, na....

U: No, ty druhý, jak se jmenujou?

Ž: Rozvíjející větné ...

U: Tak, rozvíjející větné členy. Jmenuj mi je!

Ž: Příííís... přívlastek, předmět a příslovečné určení.

U: Výborně, přívlastek, pojď na něj.

Ž: Přívlastek je ...

U: S čím tvoří skladebnou dvojici?

Ž: Se slovesem.

U: Přívlastek?

Ž: Přívlastek.

U: Se slovesem?

Ž: Ne, s předmětem, (ostatní žáci se smějí) ne ne ne...

U: Povídej.

Ž: S podstatným jménem.

U: Ano. A teď mi o něm říkej konkrétní věci.

Ž: Takže značí se Pk, v kroužku...

U: No, to je jedno.

U: A s čím tvoří skladebnou dvojici?

Ž: S podmětem?

U: No, nemusí to být podmět. S pod ... (napovídá žákovi)
Ž: S podstatným jménem.
U: S jakýmkoli podstatným jménem, ano.
Ž: Ptáme se na ně jaký, jaká, jaké, který, která, které a cí.
U: Ano, a když máš slovo, tak si vem další z těch větných členů.
Ž: Předmět?
Ž: Tvoří skladebnou dvojici se slovesem, označujeme ho Pt ...
U: Pád jsme si říkali, že jo?
Ž: Jo, ptáme se na něj otázkami 2. až 7. pádu.
U: A zbývá nám ještě jedno a to je?
Ž: Přísluvečné určení.
U: Ano, povídej. Tak skladebná dvojice...
Ž: Označuje se PU...
U: Ano, jaké znáš ještě přísluvečné určení?
Ž: Čas.
U: Ano.
Ž: Místo...
U: Ano, na čas se ptáme?
Ž: Kdy?
U: Místo?
Ž: Kde.
Učitel: Ano, způsob?
Ž: Jak.
U: Ano, kdy, kde, jak. Ještě pak máme příčinu a tak. Říkali jsme si, že příští rok si budeme uvádět další, míry atd., ale na to máme času. My tady máme letos ten základ – orientovat se ve větě.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte výukovou situaci jako celek (jazyková komunikace, vyučovací metoda, obsah, odborná stránka výkladu, didaktická stránka, ...).**
- 2) Nabídněte expozici problematiky větného členu *přívlastek / předmět** založenou na konstruktivistickém přístupu. Opírejte se přitom o žakovský prekoncept (očekávaný výstup na konci 1. stupně ZŠ dle RVP ZV: *žák vyhledává základní skladební dvojici*).**
- 3) Rozlište rozdíl mezi lingvistickou a didaktickou charakteristikou *přívlastku / předmětu**, doložte na příkladech, případně je užití ve své alteraci.**
- 4) Navrhněte způsob zapojení inkludovaného žáka do alterované situace. Typ žáka se specifickými vzdělávacími potřebami či odlišným mateřským jazykem si student vylosuje u zkoušky.**

*Větný člen si student vylosuje. Student se připraví na oba případy.

41. (A) Základní skladební dvojice

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *skladební dvojice*

Situace: 6. ročník, opakování z 1. stupně ZŠ

U: Dneska si zopakujeme něco o základní skladební dvojici. Jaké máme věty?

Ž: ---

U: No vzpomeňte si, učili jste se to.

Ž: ---

U: No, podívejte se, na tabuli máme taky větu, no, přečtete si ji. Jaká je to věta? (Na tabuli je věta: *Na louce kvete záplava květin.*)

Ž: ---

U: No tak se podívejte, je za ní tečka, tak jaká je to věta?

Ž: To je věta o tom, že kytky kvetou.

U: Ano, ale lépe ... jaká je to věta?

Ž: To je věta oznamovací.

U: Správně! Věta oznamovací. Tak jaké máme věty?

Ž: Máme věty oznamovací, rozkazovací, tázací a přací.

U: No vidíte, že jste si vzpomněli. Tak. Máme věty oznamovací, rozkazovací, tázací a přací. ... A teď ta věta na tabuli. ... V každé větě najdeme podmět a přísudek. ... Tak. Podmět je kdo. Zeptáme se kdo, co na louce kvete? A odpovíme si...

Ž: Kytky kvetou.

U: Ne, copak je ve větě kytky? No, co je ve větě, jaký je tam tvar?

Ž: Květin.

U: No vidíš! Takže kdo, co kvete? ... Záplava! Záplava je podmět. ... A máme tu základní skladební dvojici: Záplava kvete. ... A takhle si to graficky vyznačíme. (Učitel podtrhává slovo záplava rovnou čarou a slovo kvete vlnovkou.) Záplava je podmět a kvete je přísudek. ... Je to jasné?

Ž: ---

U: Tak, Aničko, pojď a najdi podmět a přísudek v další větě.

Ž 2: (Čte další větu: *Pampeliška kvete žlutě.*)

U: No, tak jak se zeptáš?

Ž 2: ---

U: No, ... kdo, co kvete žlutě?

Ž 2: Kdo, co kvete žlutě?

U: No, tak, co je podmět?

Ž 2 Pampeliška.

U: Výborně. A co dělá pampeliška?

Ž 2: Kvete.

U: Ano, kvete. Takže co je přísudek?

Ž 2: Kvete.

U: Tak ... Tak to hezky podtrhni.

Otázky/úkoly:

1) Jak může takto podaný výklad ovlivnit žákovo pozdější chápání struktury věty/větného celku a proč? Posuďte označení „základní skladební dvojice“ z hlediska didaktického a z hlediska lingvistického.

2) Posuďte vhodnost příkladových vět z lingvistického a didaktického hlediska.

3) Nabídněte expozici problematiky větného členu *podmět* založenou na konstruktivistickém přístupu. Opírejte se přitom o žakovský prekoncept tohoto termínu z 1. stupně ZŠ (očekávaný výstup na konci 1. stupně ZŠ dle RVP ZV: *žák vyhledává základní skladební dvojici*).

4) Uved'te rozdíl mezi lingvistickou a didaktickou charakteristikou *podmětu*, doložte na příkladech.

42. (A) Souvětí

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *souvětí*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Martine, přečti nám, prosím tě, další větu.

Ž: Přišel jsem, abych vám řekl, že zítra odjízďím.

U: Tak, z kolika vět se skládá tohle souvětí?

Ž: Ze tří.

U: Výborně. Jak jsi to poznal?

Ž: Jsou tam tři slovesa.

U: No, dobře, no. Správně jsou to tři přísudky. Přečti nám hlavní větu.

Ž: Přišel jsem.

U: Správně. A co ty vedlejší věty? Jakého druhu je ta druhá věta?

Ž: To je věta příčinná.

U: Myslíš teda příslovečná příčinná, ano? A proč si to myslíš? Jak jsi na to přišel?

Ž: Ptám se proč, proč jsem přišel?

U: A jiná možnost není? Spojka aby ti nic neříká?

Ž: Ne.

U: Neříkali jsme si, že spojka aby skoro vždycky uvozuje vedlejší větu účelovou? Taky se můžeme zeptat, za jakým účelem jsem přišel. Vidíte, já vám pořád říkám, že se máte ty spojky naučit. To vám ušetří spoustu práce a taky vám to ušetří spoustu zbytečných chyb.

Otázky/úkoly:

1) Je v dané situaci vhodné, aby učitel opravil žákovo vyjádření „slovesa“ na „přísudky“? Proč?

2) Zhodnoťte učitelovo objasnění druhu vedlejší věty v závěru ukázky. Komentujte i třetí větu souvětí.

3) Na základě lingvistické charakteristiky *příslovečného určení** navrhnete způsob(y), jak žákům pomoci najít vhodné (tj. nikoliv formální) řešení při poznávání druhu vedlejší věty.

4) Pokuste se propojit předepsané učivo z RVP ZV (... *souvětí* ...) s komunikačně orientovaným výstupem z učení. Navrhnete didaktické řešení a zapojte je do alterace.

*Student si připraví výukovou situaci (nebo jednotlivé mikrosituace) zahrnující všechny druhy příslovečných určení (dle literatury v předmětu bakalářského stupně studia *Syntax českého jazyka*). Druh příslovečného určení si vylosuje při zkoušce. Posoudí, které učivo je vhodné pro základní a které pro střední školu.

43. (B) Větný rozbor

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 8. či 9. ročník ZŠ

Hypotetický rozhovor (dle diskusí v médiích) žáků základní školy:

Ž 1: Proč pořád děláme ty větný rozbor? K čemu to je?

Ž 2: Budeme to potřebovat při přijímačkách. A taky jednou u maturity a na střední škole už to nikdo s námi nebude tak podrobně probírat, jako to děláme teď.

Ž 3: A taky nám to pomůže při psaní čárek.

Ž 4: Hm.

Otázky/úkoly:

- 1) Na základě lingvistické znalosti problematiky posuďte vhodnost argumentace, příp. navrhněte jiné argumenty.
- 2) Pokuste se propojit předepsané učivo z RVP ZV s funkčně a komunikačně orientovaným výstupem z učení.
- 3) Lze ve vztahu k věku žáků použít analogie s přírodními vědami (když „rozkládáme“ elementy v chemii, můžeme i jazyková vyjádření)?
- 4) Navrhněte výukovou situaci k větným rozborům ve fázi motivace.

44. (A) Citoslovce ve větě

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Který typ přísudku jsme vynechali?

Ž: Citoslovesný.

U: Citoslovesný? Máme citoslovesa?

Ž: Nebo citoslovečný.

U: Ano, Filipe, citoslovečný, anebo vyjádřený citoslovcem. Tak, Pepo, zkus vymyslet nějakou větu tak, aby tam bylo citoslovce místo přísudku. Nebo ne, místo slovesa.

Ž: Lev uuuáá řval nebo já nevím.

Ž: Vrabec frr na strom.

U: Tak moment. Kráva dělala búú. Bětko, hlásíš se, protože chceš něco říct? Větu? Tak k tomu, jo? Tak moment, počkáme, až to dopíše.

U: Tak, Kráva dělala búú. Posad' se. Tak, Bětko. Počkej, ještě další větu, nebo chceš tady k té větě něco? K téhle větě chceš něco?

Žáci: *(překřikují se)*

Ž: Protože právě to sloveso je to búúú.

U: Všimněte si, že vy jste měli vymyslet větu, kde je citoslovce jako přísudek. Tady máme přísudek dělala. Tady to musí být jiný větný člen.

Ž: Vrabec frr na střechnu.

U: Takže když bych chtěla říct místo kráva bučela, tak můžu napsat kráva búú. V citoslovcích by se měla psát čárka, jo?

Ž: To je jak kdyby se jmenovala búú.

U: Kráva búú na koho? Na koho mohla bučet?

Ž: Na chovatele

U: Na chovatele.

Otázky/úkoly:

1) Na základě lingvistické literatury a analýzy výskytů v ČNK (předvedete na místě) posuďte probíranou problematiku a uváděné příklady z hlediska frekvence užití a zhodnoťte adekvátnost probíraného učiva.

2) Všimněte si mimoběžné pedagogické komunikace, dobrých jazykových postřehů žáků.

3) Výsledný komunikát *Kráva búúú na chovatele* posuďte z hlediska funkční stylistiky.

4) Komplexně posuďte vhodnost dané situace a navrhněte její didaktické řešení.

45. (A) Shoda přísudku s podmínkou, několikanásobný větný člen

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovo tvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *syntaktický pravopis*

Situace: 6. ročník ZŠ

Ž: Co znamená několikanásobný podmět?

U: Několikanásobný podmět znamená, že jich tam je více těch podmětů. To jsme si ale říkali. Nepsali, ale říkali, jo. Ale odušíš to i z toho samotného slova, z toho zadání. Tak, čímž se dostávám k tomu, že shoda podmětu a přísudku je ale důležitá, nebo správné určení přísudku, je důležité pro pravopis, ono nám ovlivní potom ten pravopis. Musíme si uvědomit kdo a co a potom to tomu přizpůsobit. Napište si ještě jednu větu: Zástupy lidí.... Nebo zástupy fanoušků, to bude lepší. Zástupy fanoušků... co mohly dělat zástupy fanoušků?

Ž: Řvaly, fandily, křičely.

U: Tak, křičely, mávaly. Mávaly. Tak. Zástupy fanoušků mávaly, tak. Zase tam mám mezeru. To už je jednodušší. To už není tak komplikované jako s těmi saněmi, ale tím, že to byl pro vás známý případ, tak jsem ho využil. Zástupy fanoušků mávaly. Tak, kdo mával?

ŽŽ: Zástupy.

U: Tak, kdo si myslí, že mávaly zástupy, přihlásí se.

U: Dobře, ruce dolů. Kdo si myslí, že mávali fanoušci? To neé. Sice ti fanoušci byli v zástupech, ale tomu slovu mávaly odpovídá to slovo zástupy. Zástupy mávaly. Já nemůžu říct fanoušků mávaly.

Ž: To je blbost.

U: Proto je to dvojice. Oni spolu opravdu jako laď a hodí se k sobě. Zástupy mávaly. Když si to řekneš, je to dvojice.

Ž: Kdo.

U: I to vám hodně napoví, jak je to k sobě přiřazené, napsané. Tak, to je k tomu přísudku. Takže ten vliv tam prostě je. Napišeme si ještě tři věty. A zkusíme si schválně různé typy toho přísudku. Teď jsem někde ztratila ten papír. Jo, tady je. Nosím dneska víc papírů. To není blbý. Davide, k tabuli. Tak a ostatní píší. Napišem si společně tři věty. Davide, pojď.

Otázky/úkoly:

1) Pojednejte problematiku shody přísudku s podmětem z lingvistického a didaktického hlediska a posuďte vhodnost zvolených příkladů.

2) Posuďte roli metajazyka v této konkrétní výukové situaci a ve výuce češtiny obecně, své úvahy zapojte do alterace výukové situace.

3) Na základě rozlišení syntaktického pravopisu z lingvistického a didaktického hlediska navrhněte alteraci dané výukové situace.

4) Navrhněte odborně správné a didakticky vhodné objasnění pojmu *několikanásobný větný člen*. Své argumenty opírejte o studium odborné syntaktické literatury.

46. (A) Podmět a přísudek

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák vyhledává základní skladební dvojici*

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *využívá znalostí o větných členech a jejich vztazích*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 6. ročník ZŠ, žák píše na tabuli

Ž: Tak co mám psát?

U: Větu, kterou diktuji. Večer se budu dívat na televizi.

Ž: Já neumím psát. (*hluk, protesty*)

U: Večer se budu dívat na televizi. No, hezky píšeš. No, hezky čitelně. Večer se budu dívat na televizi. Večer se budu dívat na televizi. Tak, tečku udělej, je to věta. Tak, najdi podmět, najdi přísudek. Podtrhni.

Ž: Přísudek bude se dívat.

U: Opravdu? No? Se budu dívat.

Ž: Se budu dívat.

U: Se budu dívat, hm. Podtrhni se budu dívat. Kdo se bude dívat? Podtrhni to, správně to děláš. Podtrhni to. Kdo se budu dívat? Kdo se budu dívat. Se budu dívat v televizi?

Ž: Se budu dívat večer.

U: Kdo budu?

Ž: Já.

U: Já. Vidím to slovo já napsané?

Ž: Podmět nevyjádřený.

U: Podmět nevyjádřený dáváme za větu do závorky. Jak to, že ten přísudek je takhle členitý, proč je tam toho tolik, jaký druh přísudku to je?

Ž: Rozložený. Složený.

U: Složený, složený, ano, je složený z více částí. Kdybychom šli po slovních druzích, máme tady dvě slovesa. Tak k tabuli jde Vanda. Vando, pojď.

Úkoly:

- 1) Jaký cíl v této výukové situaci učitel sleduje? Odpovídá současným požadavkům na moderní vyučování českého jazyka? Odůvodněte.
- 2) Posuďte, zda se vyučující všude vyjadřuje odborně správně, resp. navrhněte opravy a zapojte je do alterace.
- 3) Posuďte adekvátnost všech didaktických aspektů situace, navrhněte alteraci v souladu s komunikačním cílem vyučování, zvláště pro ZŠ, zvláště pro SŠ.
- 4) Objasněte vztah mezi pojmy *základní větné členy, skladební dvojice, základ věty, minimální věta, základová větná struktura*, zamyslete se nad jejich opodstatněností/neopodstatněností užití ve výuce českého jazyka na ZŠ a SŠ, případně je zapojte do své alterace.

47. (A) Přísudek jmenný se sponou (slovesně-jmenný)

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Pepa na mě byl hodný.

Ž: No to určitě.

U: Pepa na mě byl hodný.

Ž: A to je pravda. Musím si to psát?

U: Ano, piš si to, tu větu, na kterou jsi byl u tabule, nemusíš, napiš si tuhle. Tečku udělej, je to věta, tak Pepa na mě byl hodný, najdi podmět, najdi přísudek, tak Pepa, co dělal? Byl. Je to informace..., je v té větě informace o jeho existenci? Že Pepa byl? Pepa byl, nebo Pepa nebyl? Existoval? Nebo k tomu může ještě něco patřit?

Ž: Byl hodný.

U: Byl hodný. Jaký je to typ přísudku?

Ž: Složený.

U: Složený? Je to složeno ze dvou sloves? Nebo více...

Ž: Hodný.

U: Hodný je sloveso?

Žáci: Přídavné jméno to je. Spona.

U: Tohle? To spona není. Jak je to s tou sponou? Co je tady spona?

Ž: Byl je spona.

U: Jasně. To slovo „byl“ mi to jméno, přídavné jméno „hodný“, které já můžu dát k tomu Pepovi „hodný Pepa“, připíná k té větě tak, aby to slovo mohlo fungovat jako přísudek, to byl. Klidně si tam nad to tu kancelářskou sponku nakreslete. To určitě znáte. Takhle to vypadá. Tak, znáte to? Mám jí tady někde? Tahle věc, tahle malinkatá věc, ta sponka, ta je fakt důležitá, že díky tady tomu slovu se to jako sepne. To slovo pro přísudek se připne a vznikne mi krásný přísudek a říká se mu... Bobe, řekni to ještě jednou. Jak se tomu přísudku říká?

Ž: Přísudek se sponou.

U: No, ale tady to je přídavné jméno, takže jmenný se sponou, to jsme si říkali i psali do těch přehledů navíc ještě.

Otázky/úkoly:

- 1) Posud'te probíranou problematiku a zvolený postup z hlediska vzdělávacích cílů výuky českého jazyka.**
- 2) Nabídněte alternativní expozici problematiky větného členu *přísudek slovesně-jmenný* založenou na konstruktivistickém přístupu.**
- 3) Popište rozdíl mezi lingvistickou a didaktickou charakteristikou *přísudku slovesně-jmenného*, doložte na příkladech, případně je zapojte do své alterace.**
- 4) Jak žákovi vysvětlíte oprávněnost tohoto učiva (proč se to učíme?).**

48. (B) Obsahově a funkčně srovnatelná, ale formálně /gramaticky/ syntakticky odlišná jazyková vyjádření

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů*

Učivo: *jazyk a styl*

Situace: 7. ročník ZŠ

Využití tématu při rozvoji komunikačních dovedností žáka v slohové výchově v 7. ročníku základní školy (stylistická synonymie)

- 1) Doložte, jak dokážete žáka dovést k využití různé funkční a stylistické platnosti větného a nevětného vyjádření přívlastku při výstavbě komunikátu.**
- 2) Jak tématu využijete na střední škole – připravte výukovou situaci.**
- 3) Navrhněte výukové situace pro expozici učiva „větné vs. nevětné vyjadřování přívlastku“, v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.**

49. (B) Nominalizace

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů*

Učivo: *jazyk a styl*

Situace: **9. ročník ZŠ**

Nominalizace a její využití při rozvoji komunikačních dovedností žáka ve slohové výchově v 9. ročníku základní školy

- 1) Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvolených příkladech ukažte, jak dokážete žáka dovést k uvědomělému využití nominalizace při výstavbě komunikátů odborného stylu.**
- 2) Jak tématu využijete na střední škole? Navrhněte výukovou situaci pro expozici daného učiva, v rámci níž zapojíte konstruktivistické a komunikační pohledy.**
- 3) Pohovořte o nominalizaci obecně na základě prostudované odborné lingvistické literatury.**

50. (B) Aktuální členění výpovědi

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák využívá znalostí o aktuálním členění výpovědi k vhodnému vyjádření myšlenky, k účinnému dorozumívání, logickému strukturování výpovědi a k odlišení záměru mluvčího*

Učivo: *aktuální členění výpovědi*

1) Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvolených příkladech ukažte, jak dokážete žáka dovést k naplnění očekávaného výstupu podle RVP. Konkretizujte ročník gymnázia a svůj výběr odůvodněte. Položte důraz na různé vyjadřovací prostředky; na možnosti komunikování formálně stejné věty umístováním důrazu apod.

2) Pojednejte o aktuálním členění výpovědi na základě prostudované odborné lingvistické literatury.

51. (B) Prostředky textové návaznosti

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák používá různé prostředky textového navazování vedoucí ke zvýšení srozumitelnosti, přehlednosti a logické souvislosti sdělení*

Učivo: *prostředky textové návaznosti*

- 1) Modelujte výukovou situaci: pro vhodný ročník na vhodně zvolených příkladech a za využití vhodných textů (přineste je ke zkoušce) ukažte, jak dokážete žáka dovést k naplnění očekávaného výstupu podle RVP.
- 2) Pohovořte obecně o prostředcích textové návaznosti na základě prostudované odborné lingvistické literatury.
- 3) Navrhněte výukové situace pro expozici učiva „prostředky textové návaznosti“, v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.

52. (A) Komunikační funkce výpovědi

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák se dorozumívá se kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci*

Učivo: *výpověď a věta; věty podle postoje mluvčího*

Situace: 6. ročník ZŠ

Úkol pro žáky: Všichni žáci mají před sebou úryvek z komiksu Čtyřlístek. Úkolem je jednotlivé textové bubliny vybarvit podle toho, zda je to věta oznamovací (zelená), rozkazovací (červená), tázací (žlutá), nebo přací (modrá).

Zdroj: <https://comics>

[pouti](#)

Otázky/úkoly:

- 1) Posud'te vhodnost/nevhodnost zadání úkolu tohoto typu z hlediska teorie komunikačních funkcí výpovědi (jazyková charakteristika, klasifikace).
- 2) Uved'te do vztahu větu a výpověď, věty podle postoje mluvčího a komunikační funkce výpovědi. Pracujte s ilustrací. Jak budete řešit případy *Moje zmrzlina!* a *Ahoj?*
- 3) Na základě studia odborné lingvistické literatury zaujměte stanovisko k tzv. *věťám oznamovacím, rozkazovacím, tázacím a přacím*.
- 4) Nabídněte didaktickou alteraci expozice učiva věty podle postoje mluvčího s přihlédnutím ke komunikačnímu principu vyučování, ke komunikačnímu záměru a komunikační funkci výpovědi. Ilustraci můžete (ale nemusíte) použít.

53. (A) Elipsa

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Tak, ještě jeden přísudek... Bětko. Ještě jeden typ přísudku, hlásila ses.

Ž: Jmenný beze spony.

U: Jmenný beze spony, no, to je obtížnější případ. Tak nám řekneš příklad, který jsme si psali do sešitu. Ty víš nějaký svůj?

Ž: Maminka je kuchařka.

U: Ne. Prísudek jmenný beze spony, třeba *Kniha přítel člověka. Kniha přítel člověka. Podpora čtenářské gramotnosti, že. Tak, co je tady... (3s) Kniha přítel člověka. Kde je přísudek a kde je podmět? Kde je podmět a kde je přísudek? S kým jsem nemluvila? Dominiku.*

Ž: Podmět je...

U: *Kniha přítel člověka. Tady mi chybí to „je“.*

Ž: Teď nevím.

U: Tak kdo ví. Jo, tak povídej.

Ž: Chybí tam čárka.

U: Bětko.

Ž: *Kniha je podmět. A to „je“ je přísudek.*

Ž 2: To „je“ tam vůbec není.

Ž: Hm, tak já nevím.

Ž 2: Takže tam není přísudek, je to blbá věta.

U: „Je“ tam není, ano... *Kniha – přítel.*

Ž: Cože?

U: Ano, to přítel je přísudek. My jsme si to psali. To přítel je přísudek. Už minule jsme se o tom bavili. My si tam můžeme doplnit to „je“, ale ono to v té větě vůbec není napsáno. Tak abych lépe poznala ten přísudek, co dělá kniha? Kniha je přítel. Přítel – přísudek jmenný se sponou. Eee jmenný beze spony.

Ž: A mohli bychom tam to „je“ napsat?

U: Ano, můžeš ho tam dopsat, ale říká se to takhle. *Kniha přítel člověka, Pes přítel člověka, Čas nejlepší rádce.* Může se to tam psát i s pomlčkou. Ano, může to tam tak být, ale v tomhle případě to tak není. A může to tak taky fungovat, není to špatně. I takové věty existují. Jsou nejméně časté. Ale na rozdíl od těch přísudků vyjádřených citoslovcem je nepoznáme tak snadno. My se domníváme, že tady to „je“ chybí. Ale vy už teďka budete vědět, že vy si ho tam můžete domyslet.

Ž: Nebo dopsat.

U: Nebo dopsat, pokud budeš moct, ale do knížky to samozřejmě dopisovat nebudeš, doufám.

Ž: Jak že se jmenuje ta věta?

U: Věta? Jmenný, jmenný, někdy se mu říká jmenný bez spony. Jmenný beze spony. Protože ta spona tam chybí. Ta spona, tak to je právě to „byl, být, bývat, stát se, stávat se“, to jsou ty tvary těch sloves. Baruš, ty jsi chyběla a nemáš doplněný ten přehled, vid’? Takže to jenom opakování k tomu přísudku.

Otázky/úkoly:

1) Na základě lingvistické literatury a analýzy výskytů v ČNK kriticky posuďte probíranou problematiku a terminologii (přísudek jmenný / neslovesný / tzv. jmenný beze spony) a uváděné příklady z hlediska frekvence užití a zhodnoťte adekvátnost probíraného učiva. Uváděné příklady posuďte i z hlediska odborné správnosti.

2) Všímejte si dobrých postřehů žáků, navrhněte, jak byste jich mohli využít (*Takže tam není přísudek, je to blbá věta*).

3) Komplexně posuďte vhodnost dané situace a navrhněte její didaktickou alteraci.

4) Zamyslete se nad problematikou elipsy a jejích funkcí, své úvahy zapojte do alterace.

54. (A) Souvětí a větný ekvivalent

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí

Učivo: stavba věty a souvětí

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Takže když budete mít třeba *Nemluvit a psát!* Je to souvětí?

Ž: Ne, jsou tam dva infinitivy.

U: Ano, použila jsem tam dva infinitivy a my víme, že ty netvoří větu. Jak se tomu říká? Za odměnu, za bonbon, to jsme se učili taky na podzim. Není to věta, je to co?

Ž: Je to tvar rozkazu.

U: No, je to tvar rozkazu, ale já chci přesný název.

Ž: Větný ekvivalent.

U: Výborně, je to takzvaný větný ekvivalent. Tak máte napsanou větu, Lauro: *Na stole leží kniha, kterou čtu.* Když se na tu větu, pardon, souvětí podíváte, kolik má asi vět?

Ž: Dvě.

U: Jak to poznám, že dvě?

Ž: Jsou tam dvě slovesa v určitém tvaru.

U: Tak, jednak to poznáme podle počtu sloves, a většinou podle spojovacího výrazu nebo podle čárky. Takže si prosím vzorovou větu, pardon, vzorové souvětí napište do sešitu. Takže shodli jsme se, že je to souvětí o dvou větách. Honza by nám řekl, jaká je první věta.

Ž: Na stole leží kniha.

U: Hm, když si tu větu řeknete samotnou, představte si za ní tečku. Dává ta věta smysl sama o sobě?

Ž: Ano, je to věta hlavní.

U: Výborně, je to takzvaná věta hlavní. Takže nad to slovo *na* si prosím vás napište číslo 1 a velké H, jako že je to věta hlavní. Někde se to prosím vás značí 1VH, já tam to V nedělám, protože se to pak plete s tou vedlejší, takže jsem zvyklá své žáky učit prostě 1, 2 a k tomu jen velké H, nebo velké V, jestli je hlavní, nebo vedlejší. Druhá věta, Pepo. Přečteš tu druhou větu v souvětí?

Ž: Kterou čtu?

U: Tak, já vám řeknu *Kterou čtu.* Víte, o čem mluvím? Nevíte. Dává to smysl? Ne. Může to stát samostatně?

Ž: Ne.

U: Nemůže.

Ž: Závísí to...

U: Ano, takže druhá věta je závislá na té první větě, nemůže být tedy hlavní, tím pádem je –

Ž: Vedlejší.

U: Vedlejší. Takže nad to slovo *kterou* si dáte velkou dvojku a k tomu písmeno velké V, jako že je to věta vedlejší.

Ž: A musí to být vždycky nad tím prvním slovem?

U: Mělo by to být, Jirko, ano. Tak a dál mě zajímá, jak ještě můžu poznat, že ta druhá věta je vedlejší. Jsou tam ještě dvě nápovědy.

Ž: Můžu se na ni zeptat.

U: Můžu se na ni zeptat jak?

Ž: *Jaká kniha* nebo *Jakou knihu...* *Co dělám s knihou?*

U: Třeba ano, nebo *Jaká kniha...* Měli byste se zeptat celou větou, takže *Jaká kniha leží na stole? Kniha, kterou čtu.* Tak můžu se na ni zeptat, výborně, a ještě jedna nápověda.

Ž: Spojka.

U: Je to spojka?

Ž: Já se chtěl zeptat, vždyť se můžeme zeptat i na tu první větu, ne?

U: Nemůžem, jak by ses zeptal, povídej.

Ž: Co leží na stole?

U: Kniha. To si odpovíš jenom na jedno slovo, ne celou větou. Na hlavní větu se nelze zeptat, jo?

ŽŽ: (*mezi sebou*): Co dělá kniha? Kniha leží na stole.

U: Tak já bych se vrátila k té vedlejší větě, jde o to, že se na ni mohu zeptat tou druhou větou, což je tady ta věta hlavní. Tak ještě je tady jedna nápověda, jak poznám, že je to vedlejší věta. Vy jste byli blízko, vy jste řekli spojka, ale *kteřou* není spojka.

Otázky/úkoly:

1) Uved'te konkrétní příklady formalismů z výše uvedené výukové situace a navrhněte jejich vhodnější zpracování směrem ke komunikačnímu pojetí výuky.

2) Ohodno'te níže uvedené tvrzení vyučující. Posud'te jeho správnost z lingvistického hlediska.

„Tak, jednak to poznáme podle počtu sloves, a většinou podle spojovacího výrazu nebo podle čárky. Takže si prosím vzorovou větu, pardon, vzorové souvětí napište do sešitu. Takže shodli jsme se, že je to souvětí o dvou větách. Honza by nám řekl, jaká je první věta.“

3) Na základě odborné literatury objasněte pojem *větný ekvivalent*, resp. se zamyslete, zda je v syntaktických popisech pojímán shodně.

4) Komentujte všechna tvrzení vyučující z hlediska odborné správnosti a podejte jejich úplný a správný odborný výklad.

55. (A) Podmět a vedlejší věta podmětná

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty, souvětí*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Tak, jdeme na češtinu. Zkusíme si jednu takovou věc. Já jsem vám říkala, že každý ten větný člen jde nahradit vedlejší větou. Začali jsme už dělat vedlejší věty. To znamená, že z věty jednoduché budete dělat... (čeká na odpověď žáků) Honzo?

Ž 1: Souvětí.

U: Souvětí. Jo? Tak zkusíme si to na těch prvních dvou větách, které jsme dělali – podmětná, předmětná. Na straně 86 máme cvičení 2. Máte tam v těch větách najít podmět a ten podmět nahradit vedlejší větou podmětnou. Jo? Takže budeme pracovat s těmi větami. Tak jedem, první větu, kdo si na ni troufá? (ticho) Nikdo. Tak. Uděláme ji společně. *Dobry klavirista potrebuje kvalitni klavir.* Co je podmět? Matěji.

Ž 2: Klavírista.

U: Klavírista. Přesně tak. Udělejte mi z toho klavíristy spojení, kde bude nějaké sloveso čili přísudek. Kdo je klavírista? Kdo, co je klavírista? Odpovězte mi na tuhle otázku.

ŽŽ: (nesrozumitelné)

U: Ne. Sloveso, musí tam být sloveso. Kdo je klavírista?

Ž 3: No ten, který hraje na klavír.

U: No vida! Kdo hraje na klavír! Přesně. A co máme najednou? Hraje? Co to je?

ŽŽ: Přísudek?

U: No, je tam přísudek, a hlavně je to... vedlejší věta podmětná. A máme ji! Jo? Takže teď to dejte dohromady jako souvětí. To, co jste teďka vytvořili, doplňte tou informací z věty z učebnice. Matěji. Znovu jim zopakuj, co jsi vytvořil.

Ž 2: Hraje na klavír... Ten, který hraje na klavír.

U: Ne který, ale kdo. Je klavírista. Dobře. A teď mi to spojte s těmi dalšími – s tou další částí té věty jednoduché. Karle.

Ž 4: Ten, kdo hraje na klavír –

U: Nemusíš tam dávat to zájmeno. Kdo hraje na klavír, ...

Ž 4: Kdo hraje na klavír, –

U: – čárka –

Ž 4: – čárka, potřebuje kvalitní klavír.

U: A máme to. A teď se zeptáte hlavní větou. Kdo, co potřebuje kvalitní klavír? A odpovíte si vedlejší větou podmínkou, ...

Ž 4: Kdo hraje na klavír.

U: Kdo hraje na klavír. A máte to. Jo? Čili vždycky pracujete s tím podmínkou. Tak. Zkusíme druhou. To už zkuste sami. Princip znáte. Tak jedem. *Vítěz není ještě znám*. Vždycky musíte pracovat s tím podmínkou. Tak, Martine, zkus to, ty už jsi na to přišel.

Ž 5: Vítěz...

U: No tak rovnou udělej souvětí.

(ticho)

U: Tak Vojto. Už se probudili někteří.

Ž 6: Ten, kdo vyhrál, ještě...

U: Nepoužívejte tam pořád to „ten“.

Ž 6: Kdo vyhrál, není ještě znám.

U: A já bych to otočila.

Ž 6: Není ještě znám, kdo vyhrál.

U: Není ještě známo, čárka, kdo vyhrál. A zeptáme se hlavní větou – kdo, co není známo? Odpověď vedlejší podmínkou – kdo vyhrál. Dobře. Tak už to šlo rychleji. Další, teď už by to mělo jít úplně dobře. No, tak kdo?

Otázky/úkoly:

1) Ohodnoťte níže uvedené tvrzení vyučující. Posuďte jeho správnost z lingvistického hlediska. „Klavírista. Přesně tak. Udějte mi z toho klavíristy spojení, kde bude nějaké sloveso čili přísudek. Kdo je klavírista? Kdo, co je klavírista? Odpovězte mi na tuhle otázku.“

2) Pohovořte o vhodnosti didaktického zpracování daného syntaktického obsahu. Uveďte konkrétní příklady formalismů.

3) Na konkrétních, vhodně didakticky zvolených příkladech a s komunikačním vyústěním navrhnete expozici učiva o podmět / vedlejší větě podmíněné. Uplatňujte přitom znalosti z odborné syntaktické literatury.

4) Lze vedlejší větu podmínkou vždy stylisticky vhodně nahradit podmínkou? Uvažujte o příkladu *Kdo nesní zeleninu, nedostane zmrzlinu* a odborně jej vyložte.

56. (A) Vedlejší věty příslovečné

Očekávaný výstup na konci 2. stupně podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty, větné členy*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Takže, dneska budeme dělat vedlejší větu příslovečnou časovou. To je tématem hodiny. Tady máte na tabuli zápis, takže si запиšte, že vedlejší věta příslovečná časová bývá uvozena spojovacími výrazy *až, když, jakmile, dříve než, sotva že, zatímco, pokud, než*. Teď se koukneme na věty v prezentaci. (učitelka čte) *Řeknu ti to, až přijdeš*. Tak, jak bychom si s touto větou poradili...? Pepo?

Ž 1: Nó. *Řeknu ti to... až, takže dokud bude... nó...*

U (skočí žákovi do řeči): Tak, teď mi řekni, co bude věta hlavní, jo?

Ž 1: To...no... hm...

ŽŽ (šeptem): *Řeknu ti to.*

Ž 1: Jo, tak tohle vlastně. *Řeknu ti to.*

U: Jasně, to je hlavní věta. Výborně jsi ji určil. A tou se ptáme na jakou větu? ... No?

Ž 1: Hm, ...

U: Na větu?

Ž 1: Já nevím. Tak asi na větu...

U: Žádný „*asi na větu*“ ... Jak to teda bude? Vždyť už jsme to měli. Větou hlavní se ptáme na větu...?

ŽŽ: Vedlejší.

U: Vedlejší. Takže. *Řeknu ti to, až přijdeš*. Tak, teď se musíš zeptat větou hlavní na tu větu vedlejší, hm?

Ž 1: *Řeknu ti to, ... řeknu ti to, poku.... ne... dokud...?* Já nevím.

U: Jano, prosím tě, můžeš to určit?

Ž 2: *Řeknu ti to, ...*

U: Prosím vás, já nechápu, čemu na tom nerozumíte. Musíte se pořádně a správně zeptat.

Ž 2: Jo, hm. Kdy...?

U (skočí žákyni do řeči): Ano!

Ž 2: *...až přijdeš. Dokud přijdeš.*

ŽŽ (smějí se, nesrozumitelné): ...

U + ŽŽ: *Až přijdeš!*

U: Ano? Kdy ti to řeknu? Až přijdeš. Jo? Když se zeptám kdy, tak je to co za větu? Přísluvečná...?

ŽŽ: Určení času?

U: Časová, jasný? Přísluvečné určení času. No, uf... to to trvalo. Takže se teda jedná o jakou vedlejší větu ještě jednou?

ŽŽ: Časová.

U: Časová, super. Tak, druhá věta. *Vysvětlím ti to, až se vrátíme z kina.* No a opět... Zeptejte se zase tou větou hlavní na tu větu vedlejší, jo? Honzo!

Ž 3: Kdy ti to vysvětlím? Až se vrátíme z kina...?

U: Super, skvělé! Výborně. Takže znovu připomínám – ptáme se větou hlavní na větu vedlejší. Tyhle dvě věty si opište do sešitu jako příklad, podtrhněte si větu hlavní a větu vedlejší. No a taky si tam napište, jak se ptáme. No a půjdeme na další.

Otázky/úkoly:

- 1) Pohovořte o vhodnosti didaktického zpracování daného syntaktického obsahu.**
- 2) Uved'te konkrétní příklady formalismů z výše uvedené výukové situace a navrhněte jejich vhodnější zpracování směrem ke komunikačnímu pojetí výuky.**
- 3) Rozlište, jaký vidíte rozdíl mezi pojetím výuky přísluvečného určení, vyjádřeného větně i nevětně, na základní a střední škole. Doložte na konkrétních příkladech.**
- 4) Na základě úvah 1–3 modelujte alternativní výukové situace pro expozici učiva o dalších typech přísluvečného určení a jejich větná i nevětná vyjádření.**

57. (B) Doplněk

Očekávaný výstup na konci 2. stupně podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *rozvíjející větné členy*

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák využívá znalostí o větných členech a jejich vztazích*

Učivo podle: *skladba (syntax) – základní principy větné stavby (větné členy)*

- 1) Představte různé přístupy k definici doplňku v lingvistické literatuře.**
- 2) Zamyslete se nad funkcí učiva o doplňku na ZŠ a na SŠ. Na základě toho modelujte výukovou situaci: ukažte, jak dokážete žáka dovést k uvědomělému využití doplňku (větně i větněčlensky vyjádřeného) ve vhodném komunikačním užití jak na základní, tak na střední škole.**
- 3) Navrhněte výukovou situaci pro pro expozici daného učiva (doplněk), v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.**

58. Spisovnost, nespisovnost

Očekávané výstupy na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák odlišuje spisovný a nespisovný projev a vhodně užívá spisovné jazykové prostředky vzhledem ke svému komunikačnímu záměru*

Učivo: *vlastní tvořivé psaní; pozvánka*

Situace: 8. ročník ZŠ

Žáci měli za domácí úkol vytvořit libovolnou pozvánku na nějakou akci.

Ž 1 (čte): Ahoj Kačko, brácha konečně zmáknul tu maturitu, a tak budeme příští sobotu pořádat grilovačku u nás na zahradě. Takže si poznamenej datum 16. 6. 2018 od 18. hodin. Budeme se všichni těšit. Pa Anička

U: Tak, kdo mi řekne, co tam bylo špatně.

Ž 2: Bylo to nespisovně.

U: Přesně tak. Co jsme si říkali? Pozvánka je oficiální písemnost, takže musí být napsaná spisovně.

Ž 1 (ukazuje na spolužačku): Ale já chtěla pozvat jenom Kačku na oslavu. Nic oficiálního.

Otázky/úkoly

- 1) Posuďte odbornou správnost učitelova vysvětlení z hlediska funkční jazykovědy.
- 2) Vztáhněte situaci k problematice ilokuce a perlokuce komunikačního aktu vzhledem ke komunikačnímu kontextu a adresátovi komunikátu, a navrhněte její alteraci.
- 3) Pohovořte o syntaktickém plánu jazyka vzhledem k normě a ke kodifikaci, uveďte stěžejní odbornou lingvistickou literaturu pro syntaktický plán jazyka a argumentujte pro některou ze zvolených příruček oproti příručkám jiným.
- 4) Navrhněte krátkou výukovou situaci k vysvětlení principů tzv. mluvené psanosti a rozdílů mezi psanými komunikáty a psanými komunikáty s rysy mluvenosti s důrazem na syntaktický plán jazyka.

59. Negace

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák posoudí a interpretuje komunikační účinky textu, svá tvrzení argumentačně podpoří jeho všestrannou analýzou*

Učivo: *komunikační strategie*

Situace: 4. ročník gymnázia

Učitel analyzuje se žáky následující text, jenž je použit jako ukázka dialogu, který není dostatečně informativní.

Rodič: Kam jdeš?

Dospívající: Ven.

Rodič: S kým?

Dospívající: S nikým.

Rodič: Ale nekecej, tak s kým teda?

Dospívající: S jedním svým kámošem.

Rodič: Se kterým kámošem?

Dospívající: Toho stejně neznáš.

Rodič: Co budete dělat?

Dospívající: Nic.

Rodič: To nemáte žádnéj plán?

Dospívající: Něco vymyslíme.

Rodič: Kdy se vrátíš?

Dospívající: To vůbec nevím. Tak normálně.

Rodič: To je kdy?

Dospívající: Jako vždycky.

Rodič: To je kdy?

Dospívající: Ne tak pozdě jako minule.

Rodič: To je v kolik?

Dospívající: Nevím.

Rodič: Aspoň přibližně.

Dospívající: Tak večer.

Rodič: Do devíti.

Dospívající: Nesmysl! To snad nemyslíš vážně.

Rodič: Do deseti.

Dospívající: Tak teda do deseti.

Otázky/úkoly:

1) V čem spočívá pro žáka užitečnost daného učiva? Z čeho vyplývá nedostatečná informativnost textu?

2) Na základě odborné lingvistické literatury pohovořte o negaci a jejích různých typech, najděte projevy negace v textu. Jaké mohou být specifické projevy negace?

3) Jaký je vztah modálních sloves a negace? Uveďte na konkrétních příkladech (dle přípravy studenta).

4) Navrhněte jinou výukovou situaci, jak žákům téma negace zprostředkovat.

60. (B) Funkční styly, slohové postupy a útvary

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu*

Učivo: *slohový útvar, slohový postup, funkční styl, klasifikace funkčních stylů*

Otázky/úkoly:

- 1) Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvolených a podrobně rozpracovaných příkladech ukažte, jak dokážete žáka dovést k naplnění očekávaného výstupu podle RVP G (4. ročník gymnázia).
- 2) Zaměřte se na obsahové a terminologické rozlišení slohových útvarů, slohových postupů a funkčních stylů (či komunikačních sfér) při výuce na gymnáziu.
- 3) Podrobně porovnejte koncepty dle funkčních stylů s koncepty dle komunikačních sfér; zvažte výhody a nevýhody těchto konceptů pro výuku na SŠ. Funkční styl (komunikační sféru) pro podrobnou charakteristiku si uchazeč vylosuje u zkoušky.
- 4) Jaké formy, metody a strategie výuky zvolíte, abyste žáky směřovali k úspěšnému absolvování maturitní písemné práce, ale nesklouzli při tom k formalismu?

61. (A) Horizontální a vertikální členění textu

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu

Učivo: horizontální a vertikální členění textu

Situace: 4. ročník gymnázia

Učitel: Studenti, mluvili jsme o způsobech, jak autor může vystavět text, jak používá autorskou řeč a řeč postav. Do příští hodiny si prosím přečtěte začátek Páralovy knihy *Mladý muž a bílá velryba* a pokuste se různé typy autorské řeči a řeči postav v něm odhalit.

2. června v pondělí ráno svištěla úřední černá 603 po labském břehu z Ústí do Prahy, tři inženýři a jeden protivný šofér (vystřkoval loket z okénka a v zatáčkách si nejen hvízdal, ale i uplivoval). Na zadním sedadle štěkal ředitel Bártík na svého technického náměstka Kružinu, na předním se vedle řidiče pohodlně houpal Viktor Panc (40) na pružných polštářích a tiše se radoval: ze třpytu řeky, že je červen, a z větru, prostě ze samotného rána a ještě prostěji jen tak, rovněž proto, že si jede na výlet a nejvíc – protože už tři roky ve dne v noci – že už nikomu a ničemu nepatří. Přitom usnul.

Zároveň s poskoky vozu na pražské již dlažbě (po sedmdesáti minutách hladkého fičení) ho zezadu probudily hlasy jeho představených, zejména vladařské „Mm!“ ředitele Bártíka.

Před šesti lety jsem se měl stát ředitelem místo něho, ale pohrdl jsem tím, odešel z Ústí zpět do rodné Prahy, kde jsem udělal větší kariéru – a před třemi roky jsem se zas vrátil do Ústí a začal znovu od začátku asi jako plukovník generálního štábu na vlastní žádost degradovaný na poručíka venkovského pluku. Jeho plukovník Bártík je však na mě hodný a já, zbaven starostí vysoké hodnosti, jezdím si teď do Prahy už jen dvakrát ročně a už jen na výlet.

Můj život v podstatě skončil. Zbývají už jen léta stále jednodušších radostí, jako třeba dnes – vesničan ze severních hod si jede do hlavního města na výlet a na nákupy: jogurt, čabajka a tenisky pro Břetů... poslední zbylé svody metropole. Půl roku sem pak zas nepáchnu.

Za sklem vypluly majestátní libeňské vily v zahradách, plot nemocničního parku, a jak vůz sjížděl dolů k centru, rozevřelo se za řekou panoráma mého rodného města, v němž jsem prožil asi už všechno, co se na této planetě dá... a které mám s úlevou už za sebou.

Na mostě přes Vltavu si moji důkladní představení (probrali už docela všechno až po sraz ke zpáteční cestě: 16.00 v Panské ulici) vzpomněli ještě i na mne.

„Mm – Viku, když od nás budou něco chtít – ne abys jim naletěl!“ uložil mi ředitel Bártík.

„Ano. Totiž ne,“ souhlasil jsem.

(Páral, V. *Mladý muž a bílá velryba*)

Otázky/úkoly:

- 1) Posud'te učitelův postup – výběr textu a zadaný úkol. Které realizace pásma řeči postav a řeči autorské má student možnost v textu najít a podle čeho je pozná?**
- 2) Jak se bude lišit horizontální a vertikální členění textu naučného/odborného od takového členění uměleckého textu? Čeho autor textu prací s horizontálním a vertikálním členěním textu může dosáhnout?**
- 3) Vytvořte výukovou situaci na objasnění vertikálního členění textu pro žáka 4. roč. gymnázia. Vysvětlete, na které předchozí poznatky můžete navazovat.**
- 4) Vytvořte výukovou situaci na objasnění horizontálního členění textu pro žáka 4. roč. gymnázia. Vysvětlete, na které předchozí poznatky můžete navazovat.**

62. (A) Interview

Očekávané výstupy na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák odlišuje spisovný a nespisovný projev a vhodně užívá spisovné jazykové prostředky vzhledem ke svému komunikačnímu záměru; využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů*

Učivo: vlastní tvořivé psaní

Jak využít volného času mezi zápasy

Sandře Matekové je dvanáct, je mistryní republiky v deblech za letošní rok a reprezentuje český tenis i v zahraničí. Znáš tu krásnou, usměvavou dívku od malička. Vždy byla sportovně nadaná – nakonec oba rodiče jsou aktivní sportovci. Velmi brzy objevili, že je Sandra tenisový talent, ale také ji vedli, aby nezanedbávala ani duši. Maminka jí vždy připomínala, že nejen sportem živ je člověk. Sandra se velmi dobře učí, a navíc – miluje knihy.

Sandro, jak se máš?

Ale joo..., dobře. Rychle.

Právě ses vrátila z turnaje z Francie. Jak to dopadlo?

No... dělala jsem, co jsem mohla, ale jedna ze soupeřek byla ještě lepší. Zatím!

A Francie?

S tátou jsme na skok stihli Paříž. Vyšplhala jsem na Eiffelovku, byla jsem tam sama, bylo to dobrodružství... a ten výhled! Příště snad bude víc času.

Maminka mi říkala, že bez knížky na zápas neodjedeš...

To je pravda. Na turnajích je hodně prostojů, mezi jednotlivými koly se dost čeká, a tak je čas knížku otevřít. A taky, bohužel :(, učení. Často ve škole nejsem, tak to doháním, jak se dá.

Jde skloubit sport se čtením?

Bez problémů. Dost dětí nerado čte, ale mě to baví.

Kolik přečteš knih?

Dvě knihy měsíčně určitě, ale spíš víc. Záleží, jak jsou tlusté, i když posledního Harryho Pottera jsem přečetla za tři dny.

Jak si vybíráš knížky? Radí ti někdo?

Občas mamka, ale spíš sama. Podle nálady.

Sandro, díky za rozhovor a přeji ti hodně úspěchů v tenise a plno dobrých knížek na čtení.

(z časopisu Biblio)

Po přečtení textu

U: Tak, víte někdo, jak se říká tomuhle textu? ... Anežko.

Ž 1: Rozhovor.

U: Výborně. Ještě nějak mu můžeme říkat? .... Ano, Filipe?

Ž 2: Interview.

U: Výborně. A kde takový rozhovor můžeme najít?

Ž 3: V novinách, časopisech...

U: Ano. A tenhle rozhovor? Odkud jsem ho okopírovala? Poznáte to? Ano, Žofko?

Ž 4: Je tam napsané Biblio.

U: Ano, znáte ho někdo? To byl časopis, který se rozdával v knihovnách a knihkupectvích a mohli jste si tam přečíst nějaké zajímavosti o knihách. A proč myslíte, že tam tenhle rozhovor otiskli?

Ž 1: Protože ta holka povídá o tom, jak čte?

U: Ano, Anežko. A my si teď taky zkusíme udělat takový rozhovor. Nejpovednější pak vybereme a můžeme ho otisknout ve Školníčku (školní časopis) ... Rozdělte se do dvojic. A abyste to měli jako doopravdy, budete ten rozhovor napřed nahrávat na mobil a pak to doma přepíšete. To bude za domácí úkol. Tak... máte všichni dvojici? Tak můžete začít.

Otázky/úkoly:

- 1) Charakterizujte ročník, pro nějž by byl vybraný text vhodný.**
- 2) Zhodnoťte strategii učitele, zejména výběr textu a postup při nácviu psaní interview. Posuďte didaktický postup učitele v ukázce, případně navrhněte alteraci.**
- 3) Charakterizujte útvar interview z hlediska zařazení k funkčnímu stylu. Jmenujte adekvátní jazykové prostředky výstavby útvaru (včetně prozodických).**
- 4) Posuďte, které z rysů textuality v ukázce dominují a proč.**

63. (A) Životopis

Očekávané výstupy na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů*

Učivo: *vlastní tvořivé psaní (životopis)*

Situace: 8. ročník ZŠ

Životopis

Jmenuju se Josef Polívka. Je mi 15 let. Narodil jsem se ve městě Jičín, ale už 12 let žiju v Praze společně s mojí mámou Svatavou, tátou Milanem a ségrou Míšou.

V Praze tu chodím do Základní školy Marjánka. Zde tu studuji všechny potřebné předměty a k tomu moji zvolenou němčinu. Ta mě moc baví a hlavně ji budu v budoucnu potřebovat. Za pouhý rok již tuto školu opustím a budu dělat přijímačky.

Už šestým rokem chodím na badminton a zajímám se o techniku.

V budoucnu bych se rád věnoval věcem, které mě baví a naplňují.

Příliš krátké

4

Rozhovor učitele s žákem:

Ž: Pane učiteli, proč mám čtyřku?

U: No, podívej se, máš tam chyby... třeba tady ...mojí mámou. Co tam má být?

Ž: No, je to moje máma, ne?

U: To ano, ale tady se musí užít svoji.

Ž: Aha... takže tady má být taky svoji němčinu?

U: V podstatě ano... A dál: opakují se ti tam slova, podívej, dvakrát baví. A hlavně, podívej se, jak to máš krátké...

Ž: Když já už nevím, co bych tam psal. Říkal jste, že tam mají být koníčky, ty tam mám, představy o budoucnosti, ty tam mám... Zdravotní stav jsem teda nepsal, to fakt nevím, co bych napsal. Mě už nic jiného nebaví... To mám čtyřku, protože jsem nenapsal zdravotní stav? Stejně to nikoho nezajímá...

Otázky/úkoly:

- 1) Je didakticky oprávněné probírat životopis v 8. ročníku? Kam jinam byste případně tento útvar zařadili a proč? Uvažujte o konkurenci životopisu psaného souvisle a životopisu strukturovaného.**
- 2) Do kterého funkčního stylu životopis spadá? Jmenujte, jak by tomu měly být přizpůsobeny jazykové prostředky všech jazykových rovin.**
- 3) Představte principy hodnocení slohové písemné práce jako komplexního útvaru a posuďte oprávněnost uvedené klasifikace.**
- 4) Navrhněte vlastní hodnocení žákovy práce a následný způsob práce s chybou. Navrhněte alternativní řešení daného útvaru.**

64. (A) Líčení – varianta OMJ

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů; (minimální doporučená úroveň: píše běžné písemnosti; podle předlohy sestaví vlastní životopis a napíše žádost; popíše děje, jevy, osoby, pracovní postup; vypráví podle předem připravené osnovy)*

Učivo: líčení

Situace: 7. ročník ZŠ

Obrázek zadáný žákům:

Situace:

Učitelka přichází k žákovi s OMJ a zadává mu individualizovaný úkol:

U: Tomáši, na tebe je tenhle útvar ještě těžký, dám ti jiný úkol.

Ž (s OMJ): My s mámou doma zkusili. Mám to tady (*podává ho paní učitelce*).

U: Pozor, vypadlo ti sloveso. My jsme s mámou doma zkusili ... něco napsat, jsi chtěl asi říct, vid'. To jsem moc ráda, že jsi se připravoval. Ale to by asi nebylo k ostatním spravedlivé, vid', abych ti za to dala známku. To by nebyla jen tvoje práce, s tím vám asi někdo pomáhal, vid'.

Ž (s OMJ): Tak jo. To hlavně máma chtěla, abych češtinu procvičil.

U: Právě. Určitě budou jiné slohové útvary, v nichž se budeš moct realizovat, ale to líčení je hodně těžké, tam se používají pro tebe ještě dost těžká slova.

Ž (s OMJ): Hm.

U: Tak dáme něco na rozvoj slovní zásoby a na pravopis. Taková cvičeníčka, kde si to budeš moct cvičit ... i ten slovosled, co tě pořád trápí. To je pro tebe v tuhle chvíli mnohem důležitější ... tak ti dám něco na procvičování těchto jevů, to se mi zdá pro tebe potřebnější. Tak nějaké doplňování, abys trochu víc cvičil tu mluvnici, jo, pak na to spolu koukneme. Dobře?

Ž (s OMJ): Hm, tak jo.

U: Přinesu ti také pravidla, aby ses do nich mohl podívat, ta ti hodně pomohou.

U: Až třída začne pracovat na tom slohovém úkolu, tak spolu jedno z těch cvičení uděláme ... abys věděl, jak na to, jo? (*paní učitelka s žákem vypracovala téměř celé cvičení 1b*).

(*v průběhu druhé vyučovací hodiny učitelka s žákem práci opravila*)

Výsledná práce žáka s OMJ:

Pravopis související se stavbou slova a s tvořením slov

■ Psaní i/y, í/ý

1. Doplňte vynechaná písmena.

a) Z p*í*l*í*n se l*ý*suji v*ý*hřevné br*í*kety. Mnoz*í* l*í*; dé b*ý*vají alerg*í*, čt*í* na p*í*l*í*, proto 62
telev*í* ze v*ý*s*í*lá spolu se zprávam*í* o počas*í* p*í*lové zpravodajstv*í*. V z*í*mě se smečky
vlků odvážíl*ý* přibl*í*žit až k l*ý*dským ob*ý*dl*í*m. Holub*í* prudce vzlétl*ý*, v*ý*plašil*ý* je
v*ý*střel*ý* z pušky. Ruční um*ý*vání nádob*ý* nahradil*ý* v mnoha domácnostech m*ý*čky. Vel-
bloudi jsou b*ý*ložravci, živ*í* se trávou, b*ý*linam*í* a větvičkam*í*. Okna m*í*stnosti v při-
zem*í* b*ý*la zakryta těžkým*ý* pl*ý*šov*ý*m*í* závěs*ý*. Cesta v*ý*sokohorským*í* s*í*lnicem*í*
a průsm*ý*ky je s*í*lným zážitkem. Bortící se zdi neob*ý*vatelného domu zajistil*í* stavaři
ocelov*ý*m*í* pás*ý*. Pav*í* peří hrálo všem*í* barvam*í*.

b) Cena rop*ý* na světov*ý*ch trz*í*ch se neustále zv*ý*šuje. Beseda se znám*ý*m*í* cestova- 51
tel*ý* b*ý*la doplněna dokumentárním*í* film*ý*. Tatínek nás často bav*í* vesel*ý*m*í* přího-
dam*í* z dětstv*í*. S osl*ý* se setkáme ob*ý*kle ve Středozeem*í*, u nás se osl*ý* téměř necho-
vají. Vezm*í* si ještě kousek toho v*ý*borného s*ý*ra, nebo na tebe nezb*ý*de. M*ý*sl*í* vci drží
hl*ý*dky, které mají chránit rys*ý* před p*ý*tláky. Při cestě do hor za l*ý*žováním mus*í* b*ý*t
automob*í*l*ý* v*ý*baveny sněhov*ý*m*í* řetěz*ý*. V*ý*běru golfov*ý*ch hol*í* věnoval*í* hrá-
či m*í* mořádnou pozornost. Děti napodoboval*ý* všechno, co dělal*í* dospěl*í*. Velm*í* nás
mrz*í*, že nemůžeme jet na v*ý*let, ale v m*ý*sl*í* budeme s v*ám*i. Dalmatinové jsou elegantní
b*ý*l*ý* ps*í* s tmav*ý*m*í* skvrnam*í*.

c) Za chv*í*l*í* všichni zm*í*zel*í* za rohem. M*í*lošov*ý* vtíp*ý* všechny rozesmál*í*. V led- 63
nu uhodil*ý* s*í*lné mraz*í*, padal*ý* teplotní rekordy. Řízky na pánev*í*ch se už smažil*ý*. Naši
znám*í* tatínkov*í* řekl*í*, že by je těšilo, kdyb*ý*chom je navštívil*í* všichni, tedy i m*ý* děti.
Na začátku sezony nab*í*zel*ý* cestovní kanceláře velký v*ý*běr zájezdů do ciz*í*ny. Ps*í* při-
hl*ý*žel*í* u stolu s v*ý*plazeným*í* jaz*ý*ky, ale nezb*ý*lo jim než pol*ý*kat sl*í*ny. Na m*ý*stíně
v*ý*rostl*ý* v*ý*soké div*í*zn*ý*. L*ý*p*ý* na náv*í* rozkvetl*ý* a svou vůni lákal*ý* včel*ý*, aby
sb*í*raly z jejich květů p*í*l*í*. M*ý*sl*í* včov*í* kroky zamířil*ý* do bl*ý*zkého les*í*ka. Návštěv-
níci zoo čekal*í*, až chovatelé budou krm*í*t lv*ý*. Krokodýl*í* mohou sv*ý*m*í* špičatým*í*
zub*ý* pouze kousat a trhat, nemohou žv*ý*kat, a proto pol*ý*kají celé kus*ý* masa.

■ Předpony s-, z-, vz-

1. Doplňte vynechaná písmena.

brzy se s*ý* přátelit*í*, z*ý*hlédnout film, s*ý*měnit peníze, z*ý*mazat si šaty, s*ý*jednat pořádek, z*ý*mě-
nit školu, s*ý*hlédnout na krajinu z*ý*hora, s*ý*mazat tabuli, v*ý*tyčit vlajku, s*ý*lézat vrcholy Alp,
s*ý*lézat z kopce, poslední z*ý*právy, s*ý*práva zámku, z*ý*těžovat život, s*ý*trávit prázdniny, z*ý*ředit
roztok, z*ý*celit látku, s*ý*hrabat listí, z*ý*pevnit břehy, s*ý*běr bylin, s*ý*hrbit se, z*ý*kosený strop,
s*ý*levit z nároků, s*ý*levněné zboží, půjdeme z*ý*kratkou, s*ý*jednat si schůzku, z*ý*kalená voda,
s*ý*hoda přísudku s*ý*podmětem, velké z*ý*klamání, s*ý*trávit oběd, obchod v*ý*květá, z*ý*křehlý
zimou, z*ý*eslit zvuk, z*ý*pestření pobytu, z*ý*těžovat si, s*ý*dělení pro rodiče

Otázky/úkoly:

1) Posud'te funkčnost individualizace práce, kterou zvolila učitelka ve vztahu k žákovi s OMJ, s ohledem na cíle vyučovací hodiny a výslednou práci žáka s OMJ.

2) Posud'te úplnost a odbornou správnost zadaných cvičení ve vztahu k modifikovanému cíli hodiny pro žáka s OMJ, který vyučující deklarovala (*„Tak dáme něco na rozvoj slovní zásoby a na pravopis. Taková cvičeníčka, kde si to budeš moct cvičit ... i ten slovosled, co tě pořád trápí. To je pro tebe v tuhle chvíli mnohem důležitější ... tak ti dám něco na procvičování těchto jevů, to se mi zdá pro tebe potřebnější. Tak nějaké doplňování, abys trochu víc cvičil tu mluvnici ...*).

3) Navrhňte způsob hodnocení této práce žáka s OMJ.

4) Navrhňte vhodný didaktický postup při zadávání úkolu respektujícího principy inkluzivního jazykového vyučování a integrujícího práci všech žáků ve třídě.

(A) Líčení – varianta SVP

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů; (minimální doporučená úroveň: píše běžné písemnosti; podle předlohy sestaví vlastní životopis a napíše žádost; popíše děje, jevy, osoby, pracovní postup; vypráví podle předem připravené osnovy)*

Učivo: líčení

Situace: 7. ročník ZŠ

Obrázek zadaný žákům:

Učitelka přichází k nevidomému žákovi a zadává mu individualizovaný úkol:

U: Tomáši, pro tebe mám samozřejmě jiný úkol.

Ž (nevidomý): My jsme s mámou doma nějaký popis zkusili. Mám to tady (*podává ho paní učitelce*).

U: To jsem moc ráda, že jsi se připravoval. Ale to by asi nebylo k ostatním spravedlivé, vid', abych ti za to dala známku. To by byla spíš práce maminky než tvoje.

Ž (nevidomý): Jo, jasný. To chtěla hlavně máma, abych něco napsal, prej mi to jde.

U: Právě. Určitě budou jiné slohové útvary, v nichž se budeš moct realizovat, ale ten popis podle obrázku ... vždyť víš.

Ž (nevidomý): Jo, dobrý.

U: Takže mi v první části hodiny napíšeš všechno, co víš o popise jako slohovém útvaru. ... A v druhé části hodiny ti paní asistentka bude popisovat tady grafy věty jednoduché nebo souvětí a ty podle nich vytvoříš věty (nebo souvětí). Ona je pak zapíše. Dobře?

Ž (nevidomý): Hm, tak jo.

U: A tu **vaši** domácí práci si teď přečtu, určitě se **vám** povedla.

Výsledná práce nevidomého žáka: první část úkolu (teoretické vymezení popisu):

(žák pracoval na počítači v poznámkovém bloku)

Objevuje se v prostě – sdělovacím, odborném a uměleckém stylu. Rozdělujeme ho na:

popis osoby (charakteristika)

popis pracovního postupu

dějový

subjektivně zbarvený popis (líčení)

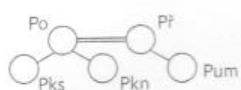
Používáme: přídavná jména

dějová slovesa (dějový popis)

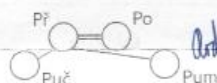
přirovnání, personifikace, metafora (líčení)

Výsledná práce druhé části úkolu

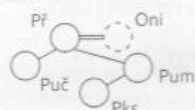
1 Podle grafů utvořte věty jednoduché:

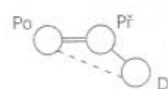
Tedá vlna šel vyfuká do kromě.

~~Archie vlna šel vyfuká do kromě.~~ Archie vlna šel vyfuká do kromě.

Matěj chlapci šel na hřišti s kamarády.

Matěj šel nemon.

Domácí slohová práce nevidomého žáka (nepřijata k hodnocení)

Procházka podzimním lesem

O víkendu jsem vyrazil se svým vodícím psem na procházku. Protože Vigo má rád pohyb, zamířili jsme do nedalekého lesa.

Hned na okraji na mě dýchl vlhkým a teplým vzduchem. Korunami stromů se prodírají zlatavé sluneční paprsky, které už nemají tu hřejivou letní sílu, ale stále ještě dokážou pohladit vlhkým dotykem.

Cesta se jako barevný koberec vine mezi stromy a připomíná dlouhého barevného hada. Rozhlédnu se kolem a připadá mi, jako bych se díval na paletu nějakého bláznivého malíře. Tento malíř miluje všechny odstíny žluté, červené a hnědé. Jen borovice a smrky nesvlékají svůj zelený frac.

Toto všechno už žije jen v mých představách. Dnes ke mně les promlouvá hlavně svými zvuky a vůněmi. Vigo by určitě dokázal vyprávět o vůních lesa mnohem lépe než já. Jeho tlapky se brodí ve spadáném listí a každou chvíli se zastaví, aby si přečetl vzkaz, který mu tam napsali jeho kamarádi. Určitě ví i o srnách, které se chodí pást na mýtinu, a o zajících, prohánějících se mezi stromy. Já cítím především vůni tlejícího listí, které stromy odložily na zem jako nepotřebný kabát. Tu a tam mi kolem nosu přelétne zpráva, že houby ještě rostou.

I když jsem v Praze, hluk města úplně zmizel, protože vysoké stromy ho mezi sebe nepustí. Ticho tu však rozhodně není. Vítr si pohrává s posledními listy, které stále neuvěřily, že se blíží zima. Největší rámus však děláme já a Vigo. Když procházíme v záplavě listí, zní to, jako bychom si v kině vytáhli pytlík s bonbony. Tady však vyrušíme jen několik ptáků, jejichž zpěv na krátkkou chvíli umlkne, ale za okamžik zase spustí svoje krásné sólo.

Podzimní les je dobrý přítel, protože nás nikdy nevyžene, ale naopak nás přivítá.

Otázky/úkoly:

- 1) **Posuďte funkčnost individualizace práce, kterou zvolila učitelka ve vztahu k nevidomému žákovi, s ohledem na cíle vyučovací hodiny a výslednou práci nevidomého žáka.**
- 2) **Zamyslete se nad rozdílností zadaných úkolů z hlediska zapojovaných smyslových orgánů a vjemů.**
- 3) **Navrhněte vhodný didaktický postup při zadávání úkolu respektujícího principy inkluzivního jazykového vyučování a integrujícího práci všech žáků ve třídě.**
- 4) **Posuďte úplnost a odbornou správnost prací žáka s SVP.**

65. (A) Reklama

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje subjektivní a objektivní sdělení a komunikační záměr partnera v hovoru; rozpoznává manipulativní komunikaci v masmédiích a zaujímá k ní kritický postoj*

Učivo: *reklama a kritické čtení*

Situace: 8. ročník ZŠ

Učitel přinesl do výuky text, žáci mají ve dvojicích před sebou kopii:

U: „Děti, dneska jsem našel ve schránce tenhle papír. Pomůžete mi zjistit, co to je?“

Díky medu si zase užívám léta!

„Už jako kluk jsem míval sennou rýmu, která mi ztrpčovala život. Každé léto mi bylo zle, svědily mě oči a teklo mi z nosu... Nikdy jsem se netěšil ze sluníčka, protože mi bylo hrozně.

Zkoušel jsem všechno, ale zdálo se, že nic nezabírá. Pak mi při práci na knize 1000 RAD DOMÁČÍHO LÉKAŘE kolega poradil, abych zkusil med. Moc jsem tomu nevěřil, ale nakonec jsem se rozhodl, že to vyzkouším. A opravdu – všechny mé příznaky zmizely. Poprvé po letech jsem si užil léta. Rozdíl je neuvěřitelný a lžička medu každé ráno je rozhodně příjemnější než obvyklé léky na sennou rýmu!!

Zdeněk Chodora

promotion manager, RDV

Ž 1: „To vám asi píše nákej soused, ne? Nákej vzkaz.“

U: „Já toho člověka, který je podepsaný, vůbec neznám.“

Ž 2: „Tak je to psaný rukou na papíru z bloku...“

Ž 3: „Třeba to tak jen vypadá... ukaž ten originál... to je tištěný, to tak jen má vypadat.“

Ž 1: „A není to nějaká reklama? Nám pořád hází do schránky různé letáky...“

Ž 3: „To né, to vypadá úplně jinak.“

Ž 2: „My máme na schránce zákaz vhažování, tak nám nic nechodí...“

Ž 1: „Já si teda myslím, že je to reklama.“

Ž 4: „To se spíš někdo splet a hodil vzkaz nebo dopis do špatný schránky.“

Ž 2: „A na co by ta reklama podle tebe byla, ty chytráku...“

Ž 1: „Asi na med, ne?“

Ž 2: „To je blbost... a pane učiteli, můžeme to zadat do googlu, to jméno?“

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte učitelovu strategii výuky, případně navrhněte didaktickou alteraci.**
- 2) Posud'te předloženou výukovou situaci z oborového hlediska v kontextu mediální výchovy jako celku. Které prvky a cíle mediální výchovy lze dokumentovat na přiložené ukázce?**
- 3) Jaké znáte jazykové prostředky reklamy a jak se je učí poznávat žáci?**
- 4) Do kterého funkčního stylu byste reklamu zařadili a proč? Které jazykové rysy přiloženého komunikátu jsou společné s jiným funkčním stylem, a které jsou naopak od něj odlišné? Navrhněte příklady jazykových rysů pro výuku.**

66. (A) Slohotvorní činitelé

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák odlišuje různé variety národního jazyka a vhodně jich využívá ve svém jazykovém projevu v souladu s komunikační situací; v písemném i mluveném projevu volí vhodně výrazové prostředky podle jejich slohotvorného rozvrstvení, podle jejich funkce a ve vztahu k dané situaci, kontextu a adresátovi*

Učivo: *slohová charakteristika výrazových prostředků; funkční styly*

Situace: 2. ročník čtyřletého gymnázia

U: Tak minule jsme probírali styl prostě sdělovací a říkali si něco o dialogu, o mluveném projevu. A dneska jsem vám přinesla jeden dialog psaný. Tak až si ho přečtete, tak si ho rozebereme.

Studentka: A paní profesorko, odkud je ten úryvek?

U: Já přesně nevím, syn mi ho okopíroval odněkud z internetu. Takhle si teď píšete, ne?

[Sany Albertů](#)

Promiň ale ten bílej rámeček mě strašně irituje :Dddd

[ČárliŠubaduba](#)

taky nechápu... Jaký byl účel? :D

[Zuzka Míglová](#)

Ježiši Sáňo i ten Kovy má lepší rámeček než ty 🤔🤔🤔 ne promiň Kovy tohle je jen moje spolužačka, která ráda kritizuje všechno a všechny 🤔🤔 sry Sáňo

[TheHrystof](#)

Asi to mělo dodat víc kinematografičtější vzled a vymezit koncept toho videa.

[Lukefry](#)

Skvělý koncept, love it! ❤️👍

[A•N•I•C•K•A](#)

Ahoj Kovy, vím, že úplně odbočuji od tématu videa, ale nechtěl bys někdy natočit video o českém školství? Hodně lidí by to možná zajímalo:-)

[Jakub](#)

Ten ať se do školství, jeho fungování, a hlavně do politiky vůbec nesere...

[Zuzka Posey](#) tenhle styl videí mě určitě bude bavit. Po dlouhé době jsem koukala na časovou osu a doufala, že je to ještě dlouhé. Je super, že sdílíš názory ostatních a je fajn koukat se na to, jak lidé mají odlišný pohled na svět. Jen tak dál! ♡

[Adprox](#)

Super video ale moc jsem nepochopil ty bílý rámečky kolem videa

[Sladislav](#)

Ty brďo, fakt pecka koncept! Je moc super, že se můžou lidi takhle zapojit! ❤️🤔 Ale abych taky přilil benzin do ohně, myslím si, že soukromý instagrame mají smysl. Několika lidem z mého okolí to fakt pomohlo, mluvit o svých vážných problémech před okruhem lidí, kterým věří a kteří je podřželi a pomohli jim. Pokud by takovéhle úcty nebyly, nejsem si úplně jistý, že by teď mezi námi tihle super lidi byli. Prostě a jednoduše, tahle věc má rub a líc. 🤔

[Aivy LPS](#)

Ten rámeček teda nic moc 😞 bez něj 100% lepší .

[Tereza Staňková](#)

I'm not sure, já osobně toho na fb/ig dávám občas až zbytečně málo, na ig spíš třeba výtvarná dílka na fb si v podstatě jen měním profilovku aby mě případně lidi poznali... Na druhou stranu můj táta je jeden z těch lidí co na fb sdílí všechno, včetně tun fotek se mnou, což se dozvídám ž v čas zveřejnění - občas fakt pocit typu "tati vážně jsi musel!" Ale je trochu složitý vymyslet jak to tátovi říct... "Čau tati, myslíš že bys mohl smazat ty videa se mnopls?" Not sure 😞

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte výběr výchozího textu pro účely probíraného tématu a okolnosti výběru.**
- 2) Popište daný text z hlediska objektivních a subjektivních slohotvorných činitelů. Které z nich je možno na textu dobře demonstrovat?**
- 3) a) Modelujte výukovou situaci, která by využila výchozí text. Uveďte její cíl, zvolené formy, metody a strategie výuky.**
  - b) Navrhněte typy textů vhodné pro výuku charakteristiky jazykových prostředků elektronické dialogické komunikace.**
- 4) Zhodnoťte projevy akceptability v textu.**

67. (A) Slohová výuka na ZŠ a SŠ

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák se dorozumívá kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci*

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu*

Učivo: *slohové útvary a funkční styly*

Situace: hodina komunikační výchovy v 9. ročníku ZŠ

Učitel dává žákům otázky jako kvíz.

U: Uved'te žánr, resp. žánry odpovídající uplatnění těchto slohových činitelů:

Projev mluvený, veřejný, připravený, s přímým kontaktem, monologický, s funkcí sdělnou.

Ž 1: To bude jako když jsem zkoušenej, teda např. u tabule.

U: Proč ne, to by mohla být ta situace. Ale který by to byl slohový útvar?

Ž 2: To vím, to bude referát. To zkoušení je přece jako otázky a odpovědi, to není slohový útvar.

U: Ano, je to referát. A co je projev psaný, veřejný, připravený, s nepřímým kontaktem, monologický, s funkcí esteticky sdělnou?

Ž 3: To by mohla být moje slohová práce.

Ž 1: No jistě, ty jsi přece umělec!

U: Tak jak nazveme ten útvar?

Ž 3: Umělecký styl.

U: Ale který by to byl slohový útvar?

Ž 2: Povídka.

U: Výborně! Nebo?

Ž 1: Román.

Ž 3: A mohla by to být třeba básnička?

Otázky/ úkoly:

- 1) Jak byste odpověděli na poslední žákovu otázku? Proč?**
- 2) Komentujte vhodnost učitelova postupu při procvičování charakteristiky slohových útvarů. Posud'te, do jaké míry odpovídá výuka slohu založená na charakteristice slohových útvarů požadavku komunikačního principu vyučování?**
- 3) Jak pracuje učitel se slohovými útvary a funkčními styly na ZŠ a SŠ? Jde o didakticky stejný postup? Své tvrzení odůvodněte.**
- 4) Vytvořte výukovou situaci na objasnění problematiky slohových útvarů. Konkrétní útvar si uchazeč vylosuje u zkoušky.**

Student losuje z útvarů strukturovaný životopis, charakteristika, výklad, úvaha, popis pracovního postupu, zpráva, vypravování.

68. (B) Stylistika jazykových prostředků

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *žák v mluveném i psaném projevu vhodně využívá slohotvorné rozvrstvení výrazových prostředků češtiny*

Učivo: *slohová charakteristika výrazových prostředků*

Otázky/úkoly:

- 1) Konstruuje výukovou situaci, v níž dovedete žáka k naplnění očekávaného výstupu podle RVP GV.
- 2) Na vhodně zvolených příkladech (text vhodný pro žáka střední školy) ukažte možnosti stylistického hodnocení jazykových prostředků a způsob, jak s nimi žák může pracovat.
- 3) Zvažte, kterou terminologii budete od žáka vyžadovat a proč.
- 4) Ve vztahu k očekávanému výstupu komentujte též možnosti hodnocení žákova mluveného i psaného projevu.

69. (B) Komunikace na sociálních sítích

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu*

Učivo: *míra připravenosti, oficiálnosti, formálnosti, veřejnosti komunikace; mluvenost a psanost*

Otázky/úkoly:

- 1) Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvoleném textu ukažte, jak dokážete žáka dovést k naplnění očekávaného výstupu podle RVP G.**
- 2) Charakterizujte text z hlediska užitých jazykových prostředků. Zaměřte se na projevy tzv. psané mluvenosti.**
- 3) Charakterizujte text z hlediska dominantní funkce, míry připravenosti, vztahu mezi komunikanty, veřejnosti komunikace.**
- 4) Promyslete možnost využití textu z hlediska mediální výchovy.**

70. (A) Žánrové rozpětí publicistického stylu

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák posoudí a interpretuje komunikační účinky textu, svá tvrzení argumentačně podpoří jeho všestrannou analýzou*

Učivo: *funkce komunikátů – sebevyjádření, apel, přesvědčování, argumentace, kontakt aj. jako dominantní funkce komunikátu*

Situace: 2. roč. gymnázia

Na Moravě naplno udeřila pátá vlna, pobřežní hlídka přihlíží

[Tomáš Svoboda](#)

redaktor

24. 11. 2021

Na české „pláži“ covidovou vlnu pořád ignorují tisíce lidí. Na Moravě jsou přitom před kolapsem některé nemocnice. Velitelský můstek se nepoučil, už jen vyhlíží konec šichty.

Řítí se na nás pátá vlna. Tahle je suverénně nejvyšší. Nikdo přesně neví, kolik lidí spláchne.

Pohled na českou pláž je mimořádně absurdní a tragikomický. Kdesi na východě jménem Morava už voda opět řádí. Je tam sice dost lidí, o mnoho víc než v Chebu, ale pro velitelský můstek pobřežní stráže to vždycky bylo nějak dál.

Řadoví plavčíci z nemocnic, záchronek a hygien už zase padají na hubu. S plivanci ve tváři vytahují lidi, kteří často uvěří vlně, až když pod hladinou bezmocně lapají po vzduchu.

A co na břehu? Slabá většina se schovala pod hráz. Bariéra s drobnými výhradami funguje. Čím víc lidí se o ni přičiní, o to spolehlivěji zabírá. Stačí se podívat do Portugalska nebo Irska. Ale my máme přece zdravý selský rozum. Vlastní školu života. A svoje zaručené zprávy.

Velká část lidí se dál sluní na písku. Ti největší chytráci tvrdí, že vlna neexistuje. Přes třicet tisíc lidí sice vzala voda, ale co když byli moc staří, těžcí nebo je na pláži praštil trám do hlavy?

Další skupina mává českou vlajkou: Hájíme písek, máme přece absolutní právo se slunit! S lehátkem nepohnou ani o píď. Dan Landa ještě řadovým plavčíkům podkopává nohy, protože: „Systém přece nefunguje.“

Jsou tam taky experti. Vlnám sice okrajově rozumí, ale už dva roky zarytě tvrdí, že nám voda jen zmáchá plavky. Nemluvě o těch, co mají velké vodě skutečně rozumět, ale předpovědi mění podle ročního období. A největší část lidí vylepených na pláži? Dál popíjí šampaňo na svém písečku pod slunečníkem. Všechno okolo je jim fuk.

Vůbec nejbizarnější je pohled na můstek pobřežní hlídky. Její členové sice mají nejlepší dalekohled i zkušenosti s velkou vodou, jenže směna už skoro padla. Na věži se tváří, jak makají, a nedělají vůbec nic. Momentálně řeší, jak zodpovědnost za záchranné práce hodit na řadové plavčíky z hygien.

Upřímně překvapí pohled na novou přicházející směnu. Jejich šéfové se bili do prsou. Měli čas na přípravu. Tvrdili, že mají plán, jak tsunami zastavit. Až do středy tlachali o pláštěnkách, prověřování lidí na lehátkách a přidávali reaganovské citáty. Dnes řekli, že vlnu už zastavit nejde. Zdevastovanou pláž přitom mají už za měsíc uklízet.

Škoda, že tu alespoň nemáme sympatickou plavčici od sousedů. Blondřatá šéfka pobřežní hlídky se nebojí zařvat od plic: Vytáhněte evakuační plány, okamžitě, dělejte.

Není nic horšího než zbytečná a zoufalá smrt. Umírání z bezohlednosti a nevědomosti. Tak už sakra koukejte mazat z té pláže. Nejlíp pod hráz nebo alespoň domů na gauč!

Na Moravě je to zlé, do Čech voda za pár dní doteče. Jak už někteří tuší, až bude skoro po všem, nejvyšší manažer zavelí. Ze dne na den. K uzávěře pláže.

https://www.seznamzpravy.cz/clanek/koronavirus-glosa-na-morave-naplno-uderila-pata-vlna-pobrezni-hlidka-prihlizi-181481#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=zpravy.sznhp.box&dop_req_id=h2r7gW3qewf-202111241117&dop_id=181481&source=hp&seq_no=1&utm_campaign=&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz

Otázky/úkoly:

- 1) Modelujte výukovou situaci. Jak byste výchozí text využili při výuce tak, abyste splnili očekávaný výstup?**
- 2) Proved'te žánrové zařazení ukázky a zdůvodněte jej. Se kterými jinými žánry z mediální sféry by bylo možno ukázkou porovnat a proč?**
- 3) Jaký je rozdíl mezi zpravodajstvím a publicistikou? Jak se odlišnost promítá do využívaných jazykových prostředků? Jak ji ovlivňují tzv. nová média?**
- 4) Promyslete možnost využití textu z hlediska mediální výchovy.**

71. (A) Slovo tvorný pravopis

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovo tvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *pravopis*

Situace: 8. ročník ZŠ

U: Tak, prosím vás, pište si. Francouzští umělci, pařížští chodci, angličtí lordi, podkrkonošští rodáci, unhošťští kluci...

Ž: Ještě jednou?

U: Unhošťští kluci.

ŽŽ: Jakže?

U: Unhošťští. Jakože jsou z Unhoště.

ŽŽ: (polohlasně) Co?

U: Tak dál. Pražští racci, mokrovouští příbuzní...

ŽŽ: Můžete to zopakovat?

U: Mokrovouští příbuzní. Jako z Mokrovous.

Ž: To existuje?

U: No, asi jo. Zábřežští představitelé, přeloučští hráči, lašští obyvatelé...

Ž: Paní učitelko, pomalu, já to nestíhám.

U: Musíš psát rychleji, Tomáši. Aljašští psi, pardubičtí perníkáři, náměšťští kandidáti...

ŽŽ: Jak?

U: Náměšťští kandidáti. Třeba jako z Náměště na Hané nebo nad Oslavou. Třebíčští hokejisté a poslední karibští piráti.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte výukovou metodu, kterou učitelka zvolila. Komentujte podmínky diktování uvedených lexémů, včetně výslovnostních.**
- 2) Navrhněte efektivnější způsob opakování.**
- 3) Pojednejte z hlediska ortografie o vzniku vztahových adjektiv motivovaných názvem místa a uveďte zdroje, ve kterých si žák může ověřit pravopis daných lexémů.**
- 4) Uveďte sémantické ekvivalenty uvedených adjektivních tvarů a posuďte je z hlediska stylistického ve vztahu k adjektivním tvarům.**

72. (A) Pravopis cizích slov

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném projevu dodržuje zásady pravopisu a s oporou příruček řeší složitější případy; účinně využívá možnosti grafického členění textu*

Učivo: *grafická stránka jazyka*

Situace: 3. ročník gymnázia

Učitel zadává následující cvičení. Předpokládá, že studenti úkol vyřeší a společně dojdou k poučce, kdy psát dys-, nebo dis-.

Doplňte předpony dys-, nebo dis-

___proporce, ___lexie, ___komfort, ___kalkulie, ___funkční, ___funkce, ___harmonie,
___praxie, ___kontinuita, ___kreditace, ___grafie, ___kriminace, ___ortografie

Otázky/úkoly:

1) Zvolil učitel vhodně metodu k seznámení s učivem? Zvolte alternativní úlohu založenou rovněž na induktivním postupu.

2) Představte si situaci, že učitel zvolí výklad založený na dedukci. Načrtněte nejdůležitější body tohoto výkladu. Jak byste žákům zdůvodnili pravopis slov „*diskomfort*“ a „*diskotéka*“.

3) Které další předpony cizího původu mohou působit žákům potíže v pravopise? Svou volbu odůvodněte.

4) Uveďte, která pravidla pravopisu přejatých slov by si měl žák osvojit, a jmenujte různé zdroje, v nichž by si žák měl umět najít a ověřit pravopis daných lexémů.

73. (A) Pravopis vyjmenovaných slov

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: pravopis

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Tak, zkontrolujeme si ten domácí úkol. Petře.

Ž 1: Vlasy nad dveřmi. Tvrdý y.

U: Ano. Další, Romane.

Ž 2: Petr z Litomyšle. Litomyšl, tak to je měkký, tvrdý.

U: Dobře, měkké a tvrdé. Proč?

Ž 2: Protože to je vyjmenované slovo.

U: Ano. Tak, Lenko.

Ž 3: Kostelní vížka. Tvrdý.

U: Proč?

Ž 3: (neví)

Ž 1: Měkký.

U: Ano, měkké. Tomáši.

Ž 4: Vlaky z Pyšel. Tvrdý.

U: Výborně, tvrdé. Je to vyjmenované slovo. Další, Marto.

Ž 5: Nová výdřevka. Měkký.

U: Tak za první to není výdřevka, ale výdřevka a za druhé je tam tvrdé. Od čeho to je?

Ž 5: (neví)

U: Přece od výdřevy. Tak, Sylvo.

Ž 6: Pane učitelí, a co je to výdřevka?

U: Jak to, že jste si nezkontrolovali význam těch slov, když to bylo za domácí úkol? To si musíte zkontrolovat. Tak kdo ví, co je to výdřevka?

Ž 6: (neví)

U: Nikdo to neví? To je přece čepice z vydří kůže. Tak, Sylvo.

Otázky/úkol:

- 1) Komentujte postup učitele a efektivitu jím zvolené metody.**
- 2) Navrhňte alternativní metodu procvičování daného učiva a vytkněte rozdíly mezi ní a původní metodou učitele. Zaměřte se na vyjmenovaná slova, která žákům působí největší obtíže.**
- 3) Zařad'te pravopis vyjmenovaných slov do odpovídající skupiny pravopisných jevů, skupinu nazvěte a určete její místo v kurikulu ZŠ. Pohovořte o důvodech existence vyjmenovaných slov.**
- 4) Komentujte postup a časový plán osvojování vyjmenovaných slov a jejich pravopisu.**

74. (A) Pravopis

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *pravopis*

Situace: 6. ročník ZŠ

Ž: Obdivuju Petrovy nové boty. Obdivuju?

U: Takže, já obdivuju. Ano. Ale teď to Petrovy boty? Jaké napíšeš i, Petrovy boty?

Ž: Tvrdý?

U: Ano, správně, proč?

Ž: Protože ty boty.

U: Ano, přivlastňuje si něco neživotného, ano, bota... Takže to máme správně, Petrovy boty. Takže Potkali jsme Pavlovy rodiče, další.

Ž: Potkali jsme Pavlovy rodiče. Pavlovy...Potkali, my jsme potkali, takže měkké i. Pavlovy... měkké i, protože rodiče jsou životní?

U: Pavlovy rodiče? Co to je za pád?

Ž: První?

U: Pavlovy rodiče je první pád?

Ž: Čtvrtý.

U: Čtvrtý. Takže...

Ž: Měkké...

U: Jak to je, třída? Pavlovy rodiče. Změň tu větu tak, aby tam bylo Pavlovi s měkkým i.

Ž: Pavlovi rodiče přišli?

U: Třeba. Pavlovi rodiče přišli na oslavu, třeba. Tady jsem změnil pád, takže tady je to kdo, co? Pavlovi rodiče. Tak. Ale tady to je čtvrtý pád, takže tvrdé y. Dál.

Ž: Filipovy dcery odjely na dovolenou. Filipovy...ty dcery, takže tvrdé. Odjely. Dcery, tvrdé.

U: Proč tvrdé?

Ž: Protože dcery...

U: Ano, správně, dcery odjely. Tak dál!

Ž: Odjeli jsme vlakem do Bratislavy.

U: Dobře, takže odjeli bude jaké i?

Ž: Měkké...

U: Ano.

Ž: Bratislavy měkké.

U: Ne. Tvrdé. Ta Bratislava jako...?

Ž: Žena.

U: No, takže tvrdé.

Otázky/úkoly:

- 1) Na které učivo je hodina zaměřena? Jaké je jeho místo v kurikulu ZŠ?**
- 2) Zvolil učitel vhodně metodu k opakování učiva? Zvolte alternativní úlohu k procvičení daného učiva a modelujte vlastní vhodnou výukovou situaci.**
- 3) Lze uplatnit k řešení pravopisného problému některého/některých jevů v uvedené ukázce algoritmus?**
- 4) Shrňte základní pravidla pravopisu ohebných slov v češtině, která by měl žák ovládat, a uveďte různé zdroje, ve kterých si je žák může ověřit.**

75. (A) Psaní předpon a předložek

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovtvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *pravopis*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Tak, hezky po řadě.

Ž: Není způsobilý ke studiu. Z.

U: Ano.

Ž: Správkárna obuvi byla zrušena z příkazu majitele. Z.

U: Kde?

Ž: Správkárna.

U: Ne. S. Dál.

Ž: Zrušena. Z.

U: Ano. A jak jsi napsala obuvi?

Ž: Měkké.

U: Dobře. Tak další.

Ž: Kde ses tak zmazal? Z.

U: Ano.

Ž: Maminka se v dětech jen shlížela. S.

U: Ne. Z. Dál.

Otázky/úkoly:

1) **Komentujte postup učitele, posud'te efektivitu zvolené výukové metody. Navrhňte alternativní metodu procvičování daného učiva.**

2) **Do které skupiny pravopisných jevů češtiny dané učivo patří? Uved'te další pravopisné jevy téže skupiny a určete jejich místo v kurikulu ZŠ. Pojednejte o pravidlech psaní s a z v předponách a předložkách.**

3) **Uved'te do vztahu pravopisnou vědomost a pravopisnou dovednost a objasn'te podmínky vytváření pravopisných dovedností.**

4) **Komentujte způsoby hodnocení pravopisných výkonů žáků.**

76. (A) Interpunkce

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném projevu dodržuje zásady pravopisu a s oporou příruček řeší složitější případy; účinně využívá možnosti grafického členění textu.*

Učivo: *grafická stránka jazyka, syntaktický pravopis*

Situace: 2. ročník gymnázia

Učitel začíná probírat kapitolu „souvětí“.

Učitel promítne žákům na tabuli následující příklady:

Alice řekla Anežce, aby se nebála a šla domů.

Alice řekla Anežce, aby se nebála, a šla domů.

U: Která z uvedených vět je zapsána správně? Nebo snad mohou být obě správně?

Ž1: Promiňte, ale jsou to teda věty, nebo souvětí?

U: Tak třído, kdo mi vysvětlí, jaký je rozdíl mezi větou a souvětím?

Nikdo se nehlásí.

U: Tak se k tomu ještě vrátíme za chvíli. Teď mě hlavně zajímá, jak je to s těmi uvedenými větami.

Ž2: No, v první větě půjde domů Anežka a ve druhé odejde Alice.

U: Zkus to prosím říct trochu lépe, vhodněji.

Ž2: V tom prvním příkladu jsou dvě vedlejší věty a jsou ve slučovacím poměru, proto se před *a* nepíše čárka. Kdežto v tom druhém příkladu jsou dvě věty hlavní a ta vedlejší je mezi ně vložená, proto musí být z obou stran oddělena čárkami.

U: Výborně, to už je lepší!

U: Ještě bych se rád vrátil k minulému diktátu. Jak někdo může napsat „*Praha, hlavní město ČR, patří k nejkrásnějším městům v Evropě*“ bez čárky, to tedy fakt nepochopím. Vždyť jsme to tu opakovali tolikrát...

U: A to není ten přívlástek těsný?

Otázky/úkoly:

1) Komentujte postup vyučujícího z hlediska vhodnosti zvoleného příkladu a z hlediska vedení dialogu.

2) Zvolte alternativní úlohu zaměřenou na úvodní seznámení s tímto učivem.

3) Představte základní pravidla pro psaní interpunkce v souvětí, která by si žáci měli osvojit a proč. Ze kterých zdrojů byste jako vyučující čerpal/a?

4) Uveďte základní pravidla pro psaní interpunkce u přístavku, přívlástku několikanásobného, postupně rozvíjejícího, těsného a volného a navrhnete, jakým způsobem toto učivo žákům zprostředkovat.

77. (A) Pravopis – psaní substandardních výrazů

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *pravopis*

Situace: 9. ročník ZŠ

Učitel rozebírá se žákem pravopisné chyby ve slohové práci.

U: Tady je taky chyba, neříká se matikář, ale učitel matematiky. A když už matikář, tak se píše měkké i.

Ž: A jak si to odůvodním?

U: Matematika je přece cizí slovo, tak je tam měkké i.

Ž: A najdu to někde v Pravidlech?

U: No, v Pravidlech to asi nebude, zkus Google.

U: Dále se tu objevilo slovo hic, které se ovšem píše s měkkým i a je nespisovné, protože ho nenajdete ve Slovníku spisovné češtiny.

Ž: A taky protože se to používá v běžný mluvě. Napsaný jsem to nikdy neviděla.

U: *přikyvuje.*

Ž: Jak to, vždyť h je tvrdá souhláska?

U: To přeci není původně české slovo...

Otázky/úkoly:

1) Komentujte postup učitele jednak z hlediska odborné správnosti, jednak z hlediska didaktických zásad a uveďte různé zdroje, ve kterých si žák může ověřit pravopis daného jevu a dalších substandardních výrazů.

2) S oporou o odborné zdroje vymezte termíny: (jazykový) standard, jazykový úzus, norma a kodifikace. Měl by tyto termíny znát a chápat žák v 9. ročníku? Argumentujte.

3) Navrhněte alternativní výukovou situaci. Vysvětlete, jak byste žákům vysvětlila/zprostředkovala paní substandardních výrazů ve výpovědích typu: To je ale [žúžo]! Či Tereza šla [pjéšo].

4) Pohovořte o možnostech hodnocení slohových prací.

78. (A) Pravopis – psaní velkých písmen

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném projevu dodržuje zásady pravopisu a s oporou příruček řeší složitější případy*

Učivo: grafická stránka jazyka

Situace: 1. ročník gymnázia

V rámci opakování učiva o velkých písmenech hrají žáci následující hru: první žák nabídne libovolné proprium, další žák v řadě sdělí, kde se v něm píšou velká písmena, a nabídne jiné proprium dalšímu žákovi v řadě. Takto se mají vystřídat všichni žáci.

Ž 1: České Budějovice.

Ž 2: Velké Č, velké B.

U: Správně.

Ž 2: Františkovy Lázně.

Ž 3: Velké F, malé l.

U: Špatně.

Ž 3: Velké L.

U: Správně.

Ž 3: Kašperské Hory.

Ž 4: Velké K, velké H.

U: Špatně.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte odbornou správnost učitelových reakcí a vhodnost zvolené metody k opakování učiva. Zároveň zvažte možná úskalí při užití zvolené metody.
- 2) Navrhněte alternativní úlohu zaměřenou na procvičování tohoto učiva.
- 3) Vysvětlete, v čem spočívá obtížnost pravopisu velkých písmen, a uveďte různé zdroje, ve kterých si žák může pravopis velkých písmen ověřit.
- 4) Které další podobné jevy u proprií mohou žákům působit obtíže?

79. (A) Pravopis číslovek a výrazů složených z číslic a slov

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *pravopis*

Situace: 8. ročník ZŠ

Učitel zvolil jako opakovací metodu diktát. Žáci mají výrazy zaznamenat s užitím číslic.

Učitel diktuje: *dvanáctiprocentní, pětiprstý, desetistupňový, třímetrový, dvoukilogramový, třisetkorunová bankovka, osminásobek*

Otázky/úkoly:

- 1) Komentujte postup učitele z hlediska didaktických zásad.
- 2) Navrhněte alternativní metodu procvičování daného učiva, komentujte možnosti stylistického využití různých druhů zápisu daných výrazů.
- 3) Které další jevy týkající se grafického záznamu číslovek mohou žákům působit obtíže?
- 4) Pohovořte o možnostech využití diktátu na 2. stupni základní školy, zvažte klady a zápory. Komentujte různé typy cvičení založených na diktátu.

80. (A) Staroslověnština

Očekávaný výstup na konci SŠ podle RVP SOV: *žák vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny*

Učivo: *postavení češtiny mezi ostatními evropskými jazyky*

Situace: 1. ročník střední školy (obchodní akademie)

Učitelka vede frontální výklad, při němž prostřednictvím zpomalení tempa řeči či přímé výzvy (*napište si*) naznačuje žákům, co si mají zapisovat. Žáci jsou pasivní, někteří se snaží stíhat zápis. Jeden z žáků výklad přerušil otázkou, kdy zpochybňuje tvrzení učitelky o historickém původu českého jazyka. Svou informaci opírá o poznatky ze základní školy.

Ž 1: Paní profesorko, my jsme si ale na základce říkali, že čeština vznikla z nějaké staroslověnštiny ...

U: Říkali ... nějaké ...

Ž 1: Tak řííkali, že vznikla z nějaké staroslověnštiny.

U: Opravdu? To se mi nezdá, že byste si to říkali.

Ž 1: No fakt. Říkali jsme si, že na naše území přišli ti dva zvěrozvěsti a přinesli s sebou spisovný jazyk, tu staroslověnštinu.

U: Ano, to je pravda ... teda byli to věrozvěsti (*směje se*), protože zvěstovali křesťanskou víru.

Ž 1: Takže teda zvěrozvěsti, když zvěstovali?

U: Ne, ne, opravdu věrozvěsti. Tady jde o složeninu nevlastní. Pamatujte si to.

Ž 1: A pak do té staroslověnštiny začaly pronikat česká slova ... a pak ta staroslověnština zanikla ... se tam nějak o ní hádali ... a proto z ní pak u nás vznikla čeština a na jihu ruština, nebo ne, ne ... ta ... azbuka.

U: ... do té staroslověnštiny začala pronikat česká slova ...

Ž 2: My jsme si to říkali taky, paní učitelko. Přesně takhle, že čeština vznikla ze staroslověnštiny, kterou přinesli Cyril a Metoděj.

U: No, ale já vím naprosto přesně, že to bylo tak, že čeština vznikla z praslovanštiny, jak jsem vám řekla na začátku.

Ž 2: Ale my jsme si to vážně taky říkali ... tak jestli se to třeba nějak nezměnilo, jestli se třeba nevyzkoumalo něco nového, že to bylo jinak.

U: No, to bych se teda opravdu divila. Vždyť je to vědecky ověřeno a popsáno v odborné literatuře.

Ž 1: Ale my jsme měli fakt hodně dobrou češtinářku, hodně s námi dělala na přijímačky a taky jsme hodně četli jazykové aktuality, ta měla fakt přehled ... a takhle nás to učila.

U: Tak víte co? Nechte si to v zápise tak, jak jsem vám to řekla já. Abychom si byli stoprocentně jisti, že mám pravdu (*směje se*), tak si to ještě do příště ověřím u paní profesorky na dějepis.

Stejně jako ostatní slovanské jazyky vznikla i čeština z tzv. praslovanštiny. To si budeme pamatovat. Praslovanština je (*napište si*) původní společný jazyk Slovanů. Tento jazyk sice není nikde písemně doložen, ale domníváme se, že existoval tak přibližně od roku 2000 před našim letopočtem.

Otázky/úkoly:

- 1) Pojmenujte použité vyučovací metody a posuďte jejich vhodnost. Navrhněte alteraci situace s důrazem na mezipředmětové vztahy.**
- 2) Analyzujte odpovědi (popř. otázky) žáků. Pokud žáci chybovali, určete kde a zamyslete se nad pravděpodobným důvodem.**
- 3) Posuďte učitelčinu argumentaci a způsob, kterým výukovou situaci vyřešila. Navrhněte lingvisticky i didakticky správnou argumentaci.**
- 4) Zhodnoťte způsob vysvětlení vzniku složeniny *věrozvěsti* v kontextu popsané situace.**

81. (B) Vývoj českého jazyka

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti vývoje českého jazyka i současné vývojové tendence*

Učivo: *čeština a slovanské jazyky; jazyková kultura; základní vývojové tendence českého jazyka*

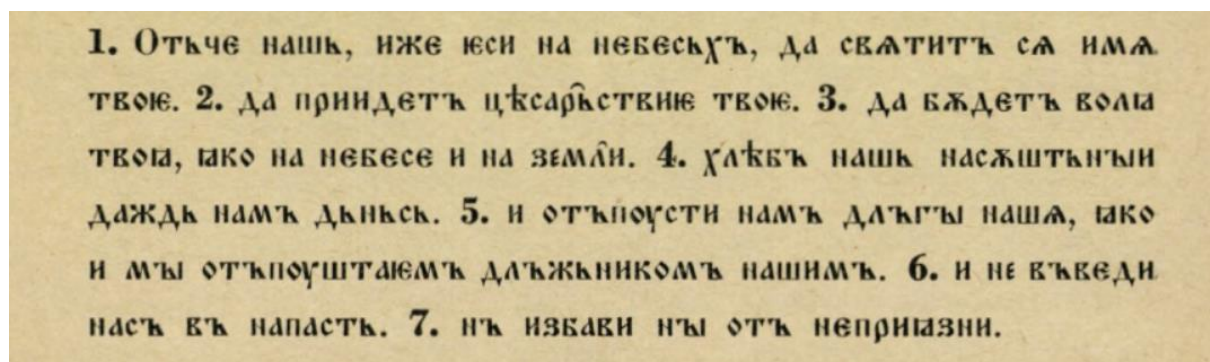
Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvolených příkladech ukažte, jak dokážete žáka dovést k naplnění očekávaného výstupu podle RVP (3. ročník gymnázia). Zaměřte se na propojení dynamiky historického vývoje jazykového systému (hláskosloví, morfologie), jeho reliktnů v současném jazyce a současných vývojových tendencí v jazyce.

82. (A) Staroslověnština

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *obecné poučení o jazyce – čeština (jazyk národní, jazyk mateřský), skupiny jazyků (slovanské – především slovenština – a jiné, jazyky menšinové), jazyk a komunikace (jazyková norma a kodifikace, kultura jazyka a řeči, původ a základy vývoje češtiny)*

Situace: 9. ročník ZŠ

(Dle Weingart M. – Kurz, J.: Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského. Praha 1949, s. 14)

U: Tak si promítneme ukázkou staroslověnského textu. Podívejte se, jestli tam vidíte nějaké podobnosti se současnou češtinou.

Ž 1: No, já vidím, čím si to podobný není. Je to v azbuce, tohle písmo jsem viděl v Bulharsku na krámech a jídelních lístcích.

U: Skoro, jsi blízko. Je to cyrilice. Podívejte se, jestli tam vidíte nějaké podobnosti se současnou češtinou.

Ž 1: Za tou jedničkou je „ot“, pak nevím a pak „e“.

U: No, pro začátek dobré ... tak dál. To druhé písmeno od konce je „č“.

Ž 2: Aha, to je otbče, ne? Tam je malý „b“...

U: Ne, ne, to jsou tak zvané jery, ty se nečtou. Ty spíše měly informovat o výslovnosti, jestli bude měkká, nebo tvrdá.

Ž 2: Naš ... to bude asi náš. A je to je tam víckrát.

U: Dobře. Tak počkejte, abychom tady nestříleli ... co je to za slovní druh – náš?

Ž 2: No, zájmeno.

U: Výborně. A je tam ještě nějaké jiné zájmeno, když jste teď řekli, že jsou si docela podobná.

Ž 3: ... tak asi to tvoja, to je asi tvoje, ne?

U: Víte co, to byl jen takový pokus, já vám to teď promítnu v současné češtině a uvidíte ty rozdíly sami (*promítně žákům text v současné češtině*).

Otázky/úkoly:

- 1) Posud'te vhodnost jednotlivých aspektů dané výukové situace z hlediska odborného i didaktického.**
- 2) Posud'te vhodnost výukové situace z hlediska jejího zařazení do 9. ročníku ZŠ.**
- 3) Na základě nabídnutého textu modelujte odborně i didakticky správnou výukovou situaci se zapojenými mezipředmětovými vztahy.**
- 4) Proved'te morfologický rozbor následujících slov v textu: *отъче, небесъчъ, воля, члѣбъ, длъжъникотъ*.**

83. (A) Jan Hus a vývoj českého pravopisu

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence*

Učivo: *grafická stránka jazyka*

Situace: 4. ročník

U: Tome, pojd'te, já si vás dneska vyzkouším z díla Jana Husa. Tak čím byste řekl, že obohatil českou literaturu?

Ž: No, já si ty díla nepamatuju ...

U: Opravdu si na nic nevzpomenete? Když ne z literatury, tak třeba z jazyka ...

Ž: Jo, to s tím pravopisem ...

U: No, co konkrétně myslíte? Vysvětlete to trochu.

Ž: No, říkali jsme si, že je autorem ... to ... ten název si nepamatuju. Ale vím, že místo spřežkového pravopisu zavedl ten diakritický. Zavedl nějaký ty nabodeníčka ... krátký a dlouhý. Krátký byly vlastně háčky a dlouhé byly dnešní čárky.

U: A dokázal byste říct příklad nějaké spřežky, která se před tou úpravou používala?

Ž: No, třeba ii, to by mohlo být í, nebo třeba to cz, to bylo jako dnešní č.

U: A máme ještě v dnešním pravopise nějakou spřežku?

Ž: ... no ...

U: No ... tak když se takhle ptám! Když jste uváděl ty příklady ... tak to byla dvě písmena, která se četla jako jedno. Co? Máme něco podobného ještě dneska?

Ž: No, to ch, který právě Hus zavedl.

U: Tomáši, v tom tedy úplně jasno nemáte, nevzpomněl byste si spíš na nějakou jeho literární práci?

Ž: No, fakt ne.

U: Tak já nevím, třído, co mu dáme?

Otázky/úkoly:

1) Zhodnoťte výkon žáka (správnost odpovědí) a svou odpověď didakticky i lingvisticky zdůvodněte.

2) Na základě znalosti odborné literatury modelujte expozici učiva o vývoji českého pravopisu. Využívejte mezipředmětové vztahy.

3) Předved'te, jak byste žákům představili spis *De orthographia bohemica*, jakých aktivizačních metod můžete využít.

4) Na základě studia odborné literatury vysvětlete problematičnost pojmu tzv. nabodeníčko i Husa a své poznatky zakomponujte do modelové situace.

84. (A) Bratrský pravopis

Očekávaný výstup na konci SŠ podle RVP SOV: *žák vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny*

Studijní materiál je určen pro učební obor s maturitou mechatronik (soustružení, frézování)

Učivo: *grafická stránka jazyka*

Jazyk:

Po vynálezu knihtisku se v tištěných dílech ustálil tzv. **BRATRSKÝ PRAVOPIS** (podle listů vydávaných Jednotou bratrskou), který zachovává převážně diakritický způsob záznamu se zachováním několika spřežek. Původní tečka nad měkkými konsonanty se změnila v háček, kterého se užívalo nad *č, d, h, ř, š, ž*. Grafém *š* byl používán většinou jen na konci slova, uprostřed slov se užívala spřežka *řř*. Grafém *ě* se začal používat dnešním způsobem. Délka samohlásek se označovala čárkou, kromě *ú* (< *o*). Dlouhé *í* se z technických důvodů nejprve zdvojovalo, později se zapisovalo *ij*, nakonec *j*. Pro foném *j* byly užívány grafémy *g* nebo *y* (*gegj=jeji*) pro foném *g* se někdy používal grafém *ğ*. Uchovalo se psaní dvojitého *w*, jednoduché *v* označovalo *u* na začátku slova. Dvojhláska *ou* se zapisovala *au*. Po *c, s, z* se vždy psalo *y* (*cyzy syla*).

Ukázka bratrského pravopisu:

*Když Pán Bůh zpřičin gemu samému známých, na Český Národ w Náboženstvj čistém postavený/
z Wlasti wybnanstw dopustil/ y my tobo včastni bywšše, dostali šme se Božym řizenjm do koruny Polšské, pod
Wrcbnošt/ kteráž nám Náboženstvj čistého vedlé Slova Božjho provozowánj/ y bytu/ y žjwmošti / na gruntech
šwjch přála, y nad námi ruku Ochrannau držela: tak že šme pokojně od mnohých wtíšeků a sšauženj kteráž šme w
švé wlasti trpěli až pošawád pod tauž Wrcbnoštj odpočjwali.*

*Když Pán Bůh zpřičin jemu samému známých na český národ v náboženství čistém postavený z vlasti
wybnanství dopustil, i my tobo účastni bywše, dostali šme se božím řízením do koruny polské pod wrcbnošť, kteráž nám
náboženství čistého vedlé slova božjho provozování i bytu i žjwmošti na gruntech swjch přála i nad námi ruku
ochrannou držela; takže šme pokojně od mnohých útisků a ssoužení, kteráž šme v své vlasti trpěli, až pošawád pod
touž wrcbnošť odpočjwali.*

(J. A. KOMENSKÝ, Zpráva kratičká o morním nakažení, 1632)

Učitel: Přečtěte se výchozí text, který pojednává o bratrském pravopise. Poznamenejte si klidně i do toho dolního textu od Komenského, který pak budeme číst, způsoby, jak se text čte.

Jestli tam uvidíte ještě nějaké jiné jevy, které nebudete umět přečíst, tak si je označte třeba vlnovkou. Pak si je vysvětlíme.

Žáci začínají pracovat.

Pak si to jako vždycky nalepíte do sešitu, abyste měli všechny poznámky v pořádku.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte celkovou úroveň a odbornou sdělnost studijního materiálu pro žáky učebního oboru s maturitou.**
- 2) Kterým (hláskoslovným a gramatickým vlastnostem textu byste pokládali za vhodné se explicitně věnovat a proč? Přechodník v textu komentujte z hlediska synchronního a diachronního a věnujte mu zvláštní didaktickou úvahu.**
- 3) Na základě úvah 1–2 modelujte alternativní výukovou situaci, přiměřenou žákům učebního oboru. Věnujte se zejména fázi motivace.**
- 4) Navrhněte další návazné úkoly, kterými byste na tuto úvodní aktivitu navázali. Ve vztahu k vašemu návrhu konkretizujte cíl takto realizované vyučovací hodiny. Návazné úkoly musí být v souladu s cílem a návrhem důkazů o učení žáků; proveďte tedy plánování pozpátku s důrazem na propojenost cíle, ověření jeho dosažení a volbu metod a forem práce.**

85. (A) Počátky češtiny

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *obecné poučení o jazyce – čeština (jazyk národní, jazyk mateřský), skupiny jazyků (slovanské – především slovenština – a jiné, jazyky menšinové), jazyk a komunikace (původ a základy vývoje češtiny)*

Situace: 9. ročník ZŠ

U: Takže ojedinelým slovům v latinských textech říkáme bohemika. Pak jsme mluvili o glosách. Co jsou to glosy? Zopakujte to někdo (*rozdává žákům lísteček s textem*).

Ž: To byly vlastně překlady v textu – v uvnitř textu nebo na okrajích stránky.

U: Výborně. A z takové jedné glosy, která byla vepsaná do zakládající listiny litoměřické kapituly, se vytvořila první česká věta. Máte ji teď na lístečku před sebou. Přečtu vám ji: *Pavel dal jest Ploskovicích zem' u, Vlach dal jest Dolás zem' u bogu i sv'atému Ščepánu se dvěma dušníkoma, Bogučēja a Sedlatu.*

Ž: No, a teď ještě jednou a česky (*směje se*), ba ne, docela to jde, tomu se nechá rozumět. Dolás, co to je Dolás?

U: To jsem samozřejmě upravila do lepší češtiny, kdybych to napsala v tom původním sprežkovém pravopise, tak byste tomu tak snadno nerozuměli. ... Dolás, to je místní název obce Dolany. Čemu ještě nerozumíte?

Ž: Dušníkoma ... to jsou nějací pacienti z plicního oddělení, ne...dušníkoma, jako že jsou slabí na plíce (*směje se*).

U: To jsou nevolníci.

Ž: Ty jo, jaká je tam jako souvislost – dušník a nevolník, to je úplně jiné slovo ... takže s nevolníkama ... to jako církev měla otroky, jo?

U: No, pozor, to ne. Ve starší češtině se vedle jednotného a množného čísla používal také tzv. duál nebo také dvojné číslo. Většinou v případě, kdy se označovali dva, tady teda ti dva nevolníci. Dříve se používal víc, ale dneska ho máme jen pro tvary párových orgánů: oči, uši, ruce, nohy, prsa, ramena, kolena. Jinak už ne.

Ž: No, škoda, že už se dneska nepoužívá, bych mohl říkat dvěma nevolníkama. A proč to, paní učitelko, zaniklo?

U: No, to bylo v důsledku toho, jak se čeština vyvíjela a modernizovala. Prostě se to nahradilo ve většině případech množným číslem. Ale když už jsme to nakousli, tak jak to tedy dneska napíšete, když tam máte to spojení dva, oba a podstatné jméno?

Ž: Tak třeba dva psi.

U: A v sedmém pádě, tam se chybuje nejvíc ...

Ž: ...se dvěma psy.

U: Výborně.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte celou výukovou situaci z hlediska didaktického.**
- 2) Považujete odpovědi vyučující za dostatečné z hlediska odborné správnosti? Vyberte všechna odborně defektní místa a revidujte je. Na základě nejnovější lingvistické literatury proveďte správnost údaje o první české větě.**
- 3) Jmenujte alespoň pět reliktnů dřívějšího stavu jazykového systému dochovaných v současném jazyce a popište, zda/proč činí ve výuce českého jazyka potíže.**
- 4) Modelujte vlastní didaktickou situaci na dané téma, motivačně vhodně pracujte s výchozím textovým materiálem, zapojte mezipředmětové vztahy i konstruktivistické prvky výuky (vyvození základních charakteristik jazyka ukázky – hláskosloví, morfologie).**

86. (A) Klasifikace slovanských jazyků

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *obecné poučení o jazyce – čeština (jazyk národní, jazyk mateřský), skupiny jazyků (slovanské – především slovenština – a jiné, jazyky menšinové), jazyk a komunikace (původ a základy vývoje češtiny)*

Situace: 9. ročník ZŠ

Třída píše opakovací test na téma: Slovanská větev indoevropské jazykové rodiny. Vyučující promítla na interaktivní tabuli následující otázky:

Slovanská větev

1. Do jaké skupiny slovanských jazyků patří čeština?
2. Čím se odlišuje od polštiny?
3. Co znamená pojem diakritika?
4. Čím se odlišuje od slovenštiny?
5. Jakým typem písma píšeme?

Poté si testy vybrala a promítla na tabuli řešení:

Řešení

1. **západoslovanská skupina**
/ spolu s polštinou a slovenštinou
2. **např. nepoužívá spřežky**
/ cz – č, sz – š – Tkaczyszyn /
3. **diakritická znaménka – čárky a háčky**
/ Husova nabodeníčka krátká a dluhá /
4. **ve slovenštině nebyly provedeny změny:**
a/ - ie- na -í- spieva / -ia- na -á- piatok
b/ -uo- na -ú- kôň
c/ nevzniklo písmeno ř
5. **latinkou**

U: Takže tohle jsou správné odpovědi. Doufám, že to budou samé jedničky, bylo to jednoduché.

Ž 1: Paní učitelko, já jsem u té pětky napsala, že psacím nebo hůlkovým ... to je špatně?

U: No, prosím tě, samozřejmě, vždyť to s tím tématem vůbec nesouvisí.

Ž 2: A já jsem tam napsal, že nejčastěji používáme Times New Roman.

Žáci se smějí.

Ž 3: Já tam nemám ... u té jedničky ... to s tou polštinou a slovenštinou ... takže to je chyba?

Ž 4: ... pani učitelko, a když jsem napsal, že se od polštiny odlišuje tím, že pro Poláky není národním jazykem ... to je taky špatně?

U: Uvidíme, zítra vám to přinesu opravené.

Ž 4: ... a u té čtyřky jsem to napsal taky, mě totiž nic jiného nenapadlo. Ach jo, to zas bude průšvih. To s tím Husem, to jsem věděl, ale nevěděl jsem, že to tam mám napsat. Nemohl bych vám to ještě teď říct.

U: Měli jste dost času, uvidíme zítra, já se na to podívám v kabinetě.

Otázky/úkoly:

1) Okomentujte způsob ověřování znalostí žáků.

2) Odpovězte na otázky testu a otázky žáků odborně správně. Upozorněte na výslovné omyly.

3) Modelujte vlastní výukovou situaci na dané téma pro fázi opakování.

4) Které znalosti o slovenštině a polštině musíte mít jako učitel a které předpokládáte u žáka?

87. (A) Vývoj souhláskového systému

Očekávaný výstup na konci SŠ podle RVP SOV: žák vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny

Učivo: zvukové prostředky a ortoepické normy jazyka; hlavní principy českého pravopisu

Situace: 1. ročník obchodní akademie

V hodině se žáci zabývají charakteristikou českého jazyka.

U: Co je třeba ještě na češtině zvláštní, když to porovnáte s ostatními jazyky. Napadá vás něco?

Ž 1: Já jsem někde slyšel, že čeština má jako jediná ř.

Ž 2: No, to jsem taky slyšel ...

Ž 3: Já si myslím, že to asi vzniklo, když se zaváděl ten diakritický pravopis ... že se nad r začal psát háček.

U: No, on to nebyl hned háček, ale byla to nejprve tečka. A taky se ř dlouho psalo jako spřežka rz nebo rs.

Ž 1: Takže předtím jsme to ř vůbec neměli? Takže jsme jako ostatní měli jenom r a takhle jsme si to zkomplikovali?

U: Ale měli. Jen se prostě zapisovalo jinými způsoby než s háčkem. Ono to trochu souviselo s výslovností ... ale to je trochu složité, to bychom museli mít před sebou nějaký konkrétní text. Já na příště něco připravím.

U: Tak další charakteristika češtiny ...

Ž 3: No, tak taky máme to ů s kroužkem a ú s čárkou. To taky nechápu, proč to tak máme ... to je přeci úplně jedno, jestli je tam čárka nebo kroužek, ne?

Otázky/úkoly:

- 1) Komentujte odbornou připravenost vyučující a opravte zavádějící formulace.**
- 2) Uveďte konkrétní názvy textů, které byste si jako učitel/ka do příští hodiny připravil/a. Při výběru textů zohledňujte jazykové (a literární) učivo adekvátní pro 1. ročník obchodní akademie.**
- 3) Modelujte výukovou situaci pro fázi expozice, kde se silným zapojením motivačního faktoru (současný stav jazyka) a konstruktivistického přístupu dovedete žáky k poznání vývoje hláskoslovného systému ve 13.–16. století.**
- 4) Odpovězte na poslední žákem položenou otázku.**

88. (A) Vývoj samohláskového systému

Očekávaný výstup na konci SŠ podle RVP SOV: žák vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny

Učivo: tvoření slov, stylové rozvrstvení a obohacování slovní zásoby

Situace: 1. ročník obchodní akademie, žáci se zabývají procvičováním slovtvorby

U: Zkuste, prosím, popsat, co mají ze slovtvorného hlediska společného následující slova – muška, stroupek, hůlka, důlek, koník a volek.

Ž 1: Kdyby tam nebyl ten důlek a volek, řek bych, že všechno jsou to ty, ty zmenšeniny, teda zdrobněliny. Ale důlek přece není malej důl.

Ž 2: Jasně, že je důlek malej důl – díra jako díra.

Ž 3: ... a volek je malej vůl.

U: Fajn, no, i tak se to dá říct. A teď najděte slova, od kterých byla odvozena i ta ostatní deminutiva.

Ž 1: Moucha, strup, hůl a kůň. Jenže to tam vevnitř těch slov úplně nesedí.

Ž 2: No ze slova moucha zmizí to „o“, do stroupku zase přibude a v těch ostatních se „o“ mění v „u“.

U: Ano, v současné češtině se to tak jeví, ale...

Ž 3: Tomu nerozumím. To si jako máme pamatovat?

Ž 2: No a nemůže to bejt něco podobného jako když říkáme pes bez psa? Tam to „e“ taky zmizí.

Otázky/úkoly:

1) Komentujte odbornou připravenost vyučující a řekněte, jak byste s tématem pracovali dál vy.

2) Modelujte výukovou situaci pro fázi expozice, kde se silným zapojením motivačního faktoru (současný stav jazyka) a konstruktivistického přístupu dovedete žáky k poznání vývoje samohláskového systému ve 13.–16. století.

3) Na základě studia odborné literatury popište, jak se vývoj samohláskového systému odrazil ve vývoji deklinace.

4) Odpovězte na poslední žákem položenou otázku.

89. (A) Vývoj češtiny – morfologie

Učivo: *obecné poučení o jazyce – jazyk a komunikace (původ a základy vývoje češtiny)*

Situace: Úkol je převzatý z učebnice pro 9. ročník ZŠ: Styblík, V. a kol. (2001). Český jazyk pro 9. ročník ZŠ. SPN: Praha, 2001, s. 8.

U: Vezměte si prosím učebnici na straně 7. Tam máte úkol, Kájo, přečti ho. (*žákyně čte zadání*).
U: Takže budeme sledovat podobu jazyka z počátku 14. století a ukážeme si, jak se český jazyk vyvíjel.

Přečtěte pozorně následující ukázky a pokuste se je s pomocí poznámek převést do současného spisovného jazyka. Na základě srovnání si všimněte rozdílů v slovní zásobě, v hláskové podobě slov, v tvarech slov ohebných a ve stavbě vět.

Z DALIMILOVY KRONIKY (počátek 14. století)

Ot kněžě Břęcislava, zětě ciesařova

Po tom kněz Oldřich s světa snide,
syn jeho Břęcislav na kniežčcí stolec vznide.
Toho času Otta bielý ciesařem bieše,
ten dcerku krásnú velmi jmieše,
tej krásě divit sě kniežata k dvoru jezdiechu
a již po všem světu o jejie krásě mluviechu.
Té v klášteřě světsky chováchu
a tomu klášteřu Sviň Brod řiekáchu.

Když kněz Břęcislav ji tu vzvědě,
mezi panici takto povědě:
„Nebo té dievky dobudu,
nebo svého života zbudu!“
Do klášteřa jede jezdecky,
ale klášteř vybi vojensky.
Jitka ciesařovně diechu.
A když Čechy v klášteř jdiechu,
Jitka v šarlatněj kapici
skry sě za oltářem v kaplici.
Kněz Jitku z klášteřa vyvede
a po tom s ní na kóň vsěde.

Vysvětlivky: Rýmovaná kronika, která vznikla na rozhraní prvního a druhého desetiletí 14. století, byla po několika stoletích omylem přičtena Dalimilovi Mezeříčskému. Název *Dalimilova kronika* se vžil, ale skutečného autora neznáme.

Nadpis má význam „O knížeti Břęcislavovi, císařovu zeti“; *kněz* = kníže; *snide* = sešel; *vznide* = vzešel; *Břęcislav* = Břęcislav I. (1034–1055); *Otta bielý ciesařem bieše* = Otta Bílý byl císařem – Ota Bílý, markrabí nordgavský, později vévoda švábský, nebyl císařem. Tím byl tehdy Konrád II. Jitka byla Otova sestra. Jako Otovu dceru ji mylně uvádí již Kosmas; *jmieše* = měl; *jezdiechu* = jezdila; *mluviechu* = mluvila; *chováchu* = chovali; *Sviň Brod* = Sviní Brod; *řiekáchu* = říkali; *ji vzvědě* = o ní se dověděl; *panici* = mladí šlechtici; *povědě* = pověděl; *nebo – nebo* = buď – nebo; *jede* = jel; *vybi* = vybil; *ciesařovna* = císařova dcera; *diechu* = říkali; *jdiechu* = šli; *šarlatněj kapici* = šarlatová; *kapicě* = malá kapuce; *skry sě* = skryla se; *vyvede* = vyvedl; *vsěde* = vsedl (v textu jsou hojně zastoupeny staročeské minulé tvary, zvané imperfekta a aoristy).

U: Tak třeba ... Milane ... budeme ten text po větách převádět do současné spisovné češtiny. Přečti větu a pak ji zkus přeložit. Můžeš využívat ty vysvětlivky dole.

Ž 1: Hm ... ot knjezje B-břjec- ...

U: No, Břjecislava.

Ž 1: ... zjetje ... já nevím, mně to nejde.

U: ...zetě ...

Ž 1: ... ciesařova.

U: A teď to přelož.

Ž 1: ... já nevím ...

U: Od knížete Břetislava, zetě císaře. Řekl bys to takhle?

Ž 1: No neřek.

U: Po tom kněz Oldřich s světa snide ... Aleno!

Ž 2: Po tom kněz Oldřich se světa s ...

U: Dole to máš ...

Ž 2: ... sešel.

U: Co to znamená, že ze světa sešel. A ne kněz, ale kníže.

Ž 2: Jako že zestárnul ...

U: No, spíš že umřel. Další verš, Pavle!

Ž 3: Paní učitelko, já tomu vůbec nerozumím, proč to děláme? K čemu nám to je?

U: No, to je přeci svědectví o tom, jak mluvili a psali naši předci, na tom si přeci ukazujeme, jak se ten náš jazyk vyvíjel.

Otázky/úkoly:

1) Vyvod'te, jaký byl zřejmě cíl vyučovací hodiny. Didakticky zhodno'tte typ cvičení, jeho funkčnost ve vztahu k cíli a způsob, kterým ho žáci ve výukové situaci realizovali.

2) Zhodno'tte a okomentujte argumentaci vyučující ve vztahu k užitečnosti znalostí historického vývoje jazyka (motivace). Jakými jinými argumentačními způsoby byste žáky motivovali k práci s historickými texty a prameny v jazykovém vyučování na základní a na střední škole?

3) Lingvisticky správně komentujte všechny morfologické jevy v ukázce.

4) Na základě ukázky modelujte vlastní výukovou situaci pro žáky 9. ročníku.

90. (A) Dělení slovanských jazyků

Učivo: *obecné poučení o jazyce – čeština (jazyk národní, jazyk mateřský), skupiny jazyků (slovanské – především slovenština – a jiné, jazyky menšinové), jazyk a komunikace (původ a základy vývoje češtiny)*

Situace: 9. ročník ZŠ

Žáci mají pracovat samostatně do pracovního sešitu.

Bičíková, V. a kol. (2003). Český jazyk, pracovní sešit pro 9. ročník ZŠ. Havlíčkův Brod: Tobiáš, s. 3.

JAZYKY

- b) Teplými barvami vymalujte území slovanských jazyků: červenou západních, žlutou jižních a oranžovou východních. Modře vyznačte území románských jazyků a zeleně ty státy, kde se hovoří jazyky germánskými.

U: Otevřete si pracovní sešit a vypracujte ten úkol b. Postupujte podle instrukcí. Ještě jednou si tedy zopakujeme, co jsme si o slovanských jazycích říkali ... Terezo!

Tereza: Tak jsou západní, jižní a východní.

U: Dobře, vyjmenujte mi je.

Ž 1: Do západních patří čeština, polština, slovenština ...

U: Východní?

Ž 1: Ta ... ruština ...

Ž 2: ... běloruština ...

U: A ještě ty jižní? Bulharština, chorvatština, staroslověnština ... dál ještě něco?

Ž: A jak mám zakreslit staroslověnštinu?

U: Tu ne, vymřelé jazyky samozřejmě ne. Vezměte si k ruce poznámky z minulé hodiny, ten graf, co jsem vám dala ... kdo to bude mít hotové a dobře, tak mi to přinese a já mu to hned oznámkuji.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte vhodnost cvičení ve vztahu k výstupům RVP ZV stejně jako průběh výukové situace, případné nepřesnosti opravte.**
- 2) Objasněte procvičovanou problematiku klasifikace slovanských jazyků z hlediska didaktického, a to jak v učivu základní, tak i střední školy. Postihněte hlavní rozdíly.**
- 3) Jak dané cvičení přispívá k rozvoji komunikační dovednosti žáka? Navrhněte alternativní cvičení, které bude v daném směru podnětnější.**
- 4) K uvedenému učivu navrhněte výstižný očekávaný výstup.**